

SGH VKE

Ledenblad van de regio NOORD

hivos.nl/pride

Port Betaald

Assen en omstreken
Emmen
Fryslân
Groningen

SEPTEMBER

17 NOORD

2020

HUMANISTISCH
VERBOND

De SCHAKEL, waarin opgenomen Hugroniek, is het ledenblad van de afdelingen Fryslân, Groningen en Assen e.o. van het Humanistisch Verbond.

De Schakel verschijnt 4 x per jaar.
de komende nummers:

11 december 2020 **deadline 19-11-20**

5 maart 2021 **deadline 9-2-2021**

11 juni 2021 **deadline 20-5-2021**

10 september 2021 **deadline 13-8-21**

REDACTIEADRES SCHAKEL

Baukje Scheppink
Vijzelstraat 8, 8911 EW Leeuwarden
baukje.scheppink@gmail.com
0511-477083

WEBMASTERS

Groningen Donald Elsas
delsas@xs4all.nl

Assen e.o.

Fryslân Marjoleine Beers en Roeleke Naber
secretariaat@hvfryslan.nl

Meer adressen en contactpersonen achter in de Schakel.

Een ander e-mailadres?

Geef het ook door aan het Landelijk Bureau, leden@humanistischverbond.nl, dan komen de e-mails - ook die van de afdelingen - in het vervolg op het goede adres terecht.

Bij de voorpagina

Free to be me: het beeld van de Hivos campagne van deze zomer uit hun Pride Plakpakket.

POSTADRESSEN EN SECRETARIATEN

**Adreswijzigingen en opzeggingen naar:
Landelijke ledenadministratie**

Humanistisch Verbond, Postbus 75490,
1070 AL Amsterdam 020-5219000
leden@humanistischverbond.nl

Groningen

Humanistisch Centrum
W.A. Scholtenstraat 2, 9712 KW Groningen
Ieke Verveld, secretaris
secr.hvgron@gmail.com
Donaties: Penningmeester HV afd. Groningen
NL 69 TRIO 0391 04 29 47
Stichting Huisvesting HV Groningen
NL10 INGB 0004 1988 73

Fryslân

Postbus 2502, 8901 AA Leeuwarden
secretariaat@hvfryslan.nl
Marjoleine Beers, secretaris en ledenadm.
Facebook: Humanistisch Verbond Fryslân

Assen e.o.

*Het Humanistisch Verbond afdeling Assen e.o. actief in Assen, Hoogeveen, Meppel, Steenwijk en de omliggende gebieden.
Sommige activiteiten worden samen met de afdeling Groningen georganiseerd.
Aankondigingen daarvan zijn te vinden op zowel de website van Groningen als die van Assen.*

Pottenbakkerstraat 49, 9403 VX Assen
secr.hvassen@gmail.com
Fieneke Stronkhorst, secretaris
Facebook: Humanistisch Verbond Assen

ADRESSEN

AGENDA NOORD

26 SEPTEMBER 2020 LEDENRAADPLEGING Hum. Verbond Noord Nederland Heerenveen

datum	afdeling	activiteit		pagina
dinsdag 8 september 2020	Groningen	eten met gesprek	Groningen	22
dinsdag 8 september 2020	Fryslân	Filosofiecafé	Tresoar Leeuwarden, Coen Simon	34
dinsdag 8 september 2020	Assen e.o.	humanistisch cafe	onderwerp wordt ter plekke bepaald	46
zaterdag 12 september 2020	Fryslân	Verdiepingsdag II	Leeuwarden (vol)	28
zaterdag 12 september 2020	Assen e.o.	seizoensopening	Frederiksoord	45
zondag 13 september 2020	Groningen	Workshop	Schatkist vol herinneringen	juni
zaterdag 26 september 2020	Heerenveen	ledenraadpleging	Heerenveen	28
zondag 27 september 2020	Groningen	zondagmiddag	Arjen Struik, Onze multicult. samenl.	20
zondag 27 september 2020	Assen e.o.	wandeling	Hooghalen	47
zondag 4 oktober 2020	Groningen	wandeling	Tonckenbosch	4
maandag 12 oktober 2020	Assen e.o.	interactieve bijeenkomst	Bildung	43
dinsdag 13 oktober 2020	Assen e.o.	humanistisch cafe	onderwerp wordt ter plekke bepaald	46
woensdag 14 oktober 2020	Groningen	eten met gesprek	Groningen	22
dinsdag 20 oktober 2020	Assen e.o.	bijeenkomst	Assen	43
zondag 25 oktober 2020	Assen e.o.	wandeling	Drouwen	45
dinsdag 27 oktober 2020	Groningen	bijeenkomst	Thuis op Zuid	11
zondag 11 oktober 2020	Fryslân	Filosofie ve BP	Hans Achterhuis	32
zondag 1 november 2020	Groningen	wandeling	Anloërdiep	4
dinsdag 3 november 2020	Fryslân	Filosofiecafé	Tresoar Leeuwarden, Pieter Hoexum	34
vrijdag 6 november 2020	Assen e.o.	lezing Metaforum	Hans Schnitzler Waarheid	
vrijdag 6 november 2020	Groningen	Film	Assen Arab on tour	
zaterdag 7 november 2020	Fryslân	ALV	14.00 uur Café Wouters	23
zondag 8 november 2020	Fryslân	Filosofie ve BP	Frank en Maarten Meester	32
dinsdag 10 november 2020	Assen e.o.	humanistisch cafe	onderwerp wordt ter plekke bepaald	46
woensdag 18 november 2020	Assen e.o.	lezing	klimaatadaptatie	46
woensdag 18 november 2020	Groningen	ALV	Groningen, Hum. Centrum	10
zondag 22 november 2020	Groningen	zondagmiddag	Sjaak Swart Gene editing	21
zondag 29 november 2020	Assen e.o.	wandeling	Smilde	45
dinsdag 1 december 2020	Groningen	eten met gesprek	Groningen	22
dinsdag 1 december 2020	Fryslân	Filosofiecafé	Tresoar Leeuwarden, Ron Muijzer	34
dinsdag 8 december 2020	Assen e.o.	humanistisch cafe	onderwerp wordt ter plekke bepaald	46
zondag 13 december 2020	Fryslân	Filosofie ve BP	Lisa Doeland	32
zondag 13 december 2020	Groningen	wandeling	Hoornse Plas	4
zondag 20 december 2020	Assen e.o.	eindejaarsfeest	kerstrituelen	46
zondag 10 januari 2021	Fryslân	Filosofie ve BP	Els Maeckelberghe	32
zondag 14 februari 2021	Fryslân	Filosofie ve BP	Sjaak Koenis	32
zondag 14 maart 2021	Fryslân	Filosofie ve BP	Jaap van Ginneken	33

in Groningen **WANDEL**

Wandeling 4 oktober in het **Tonkensbosch bij Zuidvelde**.

Vanuit centrum Norg richting Assen, weg N373 Asserstraat. Parkeren bij de Brink in Zuidvelde, rechts van de weg, schuin tegenover de Reeweg en t/o huisnummer Asserstraat 87.

Wandeling 1 november bij het **Anloërdiepje bij Anloo**. Verzamelen op de parkeerplaats achter Café-restaurant Popken Hollander. Parkeerplaats is te bereiken door schuin achter de kerk de Esweg in te slaan. Na ongeveer 50 meter ligt rechts de parkeerplaats.

Wandeling 13 december. We gaan wandelen aan de zuidkant van Groningen **bij de Hoornse Plas**. Verzamelen op de parkeerplaats bij Restaurant Kaap Hoorn gelegen aan de Kaapse Baan 1.

EN

Alle wandelingen starten om 10.30 uur en zijn tussen de 3 en 4.5 km.

In verband met corona bekijken we na elke wandeling waar we koffie kunnen drinken.

Inlichtingen:

Marijke en Pieter Hofman

Tel. 0592 - 343595 /

0619003043.

e-mail: hofbak@ziggo.nl

Van het bestuur **HV afdeling Groningen**

Op 3 juli jl heeft ons bestuur voor het eerst weer fysiek vergaderd. Het was goed om elkaar te zien en zeker toen bleek dat iedereen in goede gezondheid verkeerde.

We hebben gekeken naar onze eigen activiteiten: een workshop in september, een publieksbijeenkomst in oktober en een ledenvergadering in november.

Over deze activiteiten leest u meer in deze Schakel en ontvangt u op enig moment meer informatie via uw e-mail.

Daarnaast spelen er op dit moment twee landelijke activiteiten waarbij onze afdeling is betrokken, te weten: **HV visie 2020-proces en Humanistisch Verbond 75 jaar.**

Ter informatie vindt u hieronder een gedeelte uit de documenten die hierop betrekking hebben.

Hebt u vragen, wilt u er meer van weten, wilt u een bijdrage leveren, neemt u dan contact op met: secr.hvgron@gmail.com.

HV Visie 2020-proces

Inleiding

Op de laatste ledenvergadering, eind november 2019, is een voorstel ingebracht om vanuit de leden te komen met voorstellen voor de invulling van het volgende meerjarenbeleidsplan van het HV.

De doelstelling was om op de Actieve-Ledendag/voorzittersoverleg te komen met een overzicht van alle verzamelde ideeën, waaruit een aantal onderwerpen gekozen zouden worden om verder uit te werken. Door de corona crisis is het proces vertraagd. De planning is aangepast. Het verzamelen van ideeën/voorstellen doen we nu tot eind oktober zodat ze op de dag van de ALV deze kunnen presenteren, waarna enkele

verder uitgewerkt zullen worden.

In deze notitie geven we een globaal overzicht en hebben we een verzoek.

Op het voorzittersoverleg is er ruimte voor vragen en opmerkingen en willen we graag met jullie in gesprek.

Doelstelling

De aanvankelijke doelstelling is om te komen tot een blauwdruk voor de invulling van het langeretermijn-beleid van het HV. Daarmee wordt een basis gelegd om te komen tot een eigentijdse invulling van het humanisme, dat de bestaande leden en achterban, maar zeker ook nieuwe (jongeren) onder hen aanspreekt. De resultaten van deze reflectie worden vertaald naar een actuele profilering van het humanisme in Nederland. Wat zijn de kernwaarden en welke maatschappelijke rol zien we voor het HV en op welke wijze kan die ingevuld worden?

*Het zwaartepunt van de werkgroep ligt in deze fase op het ophalen van ideeën van de leden en de potentiële leden. De ambitie daarbij is een breed gedragen samenvatting van de ideeën, wensen en verwachtingen van leden, humanistische professionals en belangrijke stakeholders van het HV in Nederland vast te stellen. We delen immers zorgen over de richting van de samenleving en de moderne levenskwaliteit. Die blauwdruk levert daarbij verschillende handvatten, die verder uitgewerkt kunnen worden binnen het HV, onder andere in het **Meerjarenbeleidsplan 2022-2026**.*

Aanpak

Het hoofdbestuur heeft het initiatief tijdens de ALV omarmd. En vervolgens is er een werkgroep in opdracht van het hoofdbestuur gevormd die het initiatief verder is gaan uitwerken.

De trekker van de werkgroep is John Geurts. Ook 2 leden van het hoofdbestuur maken deel uit van de groep. Inmiddels bestaat de groep uit negen personen, te weten John Geurts, Marco Oostdijk, Tessa van Wijnen, Caroline Suransky, Eva de Goeij, Lara van Osch, Bart Mijland en Marc Torkler, Steven de Grauw.

Er heeft een sessie plaatsgevonden in Rotterdam waarbij ruim 20 HV-ers een eerste aanzet hebben kunnen leveren voor de longlist van thema's die het HV in het komend strategisch meerjarenplan zou kunnen opnemen. Daarnaast hebben we ook via de mail veel bijdragen gehad van afdelingen, leden en medewerkers van het Landelijk Bureau.

Criteria voor voorstellen; handelingsperspectief

Een belangrijk kader voor de verdieping en uitwerking van de thema's is de specifieke rol voor het HV en het handelingsperspectief. De volgende vragen helpen om een afweging te maken welke thema's in aanmerking komen voor een verdere verdieping en vormen een format waarin de input verwerkt kan worden zonder afbreuk aan de oorspronkelijke content te doen:

- Waarom is dit thema voor het HV relevant? Wat is een eigentijds en actueel humanisme?
- Biedt het voor het HV een 'onderscheidende, toegevoegde waarde' als levensbeschouwelijke beweging?
- Is het te behandelen als een gespreksthema voor programma's van afdelingen, is het een thema dat inzet van middelen en mensen van het Landelijk Bureau vraagt, of wellicht dat (nog verdergaand) om publieke en publicitaire acties vraagt?
- is het thema wervend voor het profiel van het HV onder nieuwe doelgroepen, met name jongeren of mensen met een andere achtergrond dan de traditionele “witte ouderen”?
- moeten we dit alleen als HV alleen doen of samen met partners? Met wie dan?

Afsluiting

We zijn gestart met het verzamelen van ideeën en voorstellen vanuit de leden van het HV. Dit willen we de komende periode verder uitwerken. Dit door in gesprek te gaan met leden in de verschillende afdelingen en vertegenwoordigers van organisaties die enig raakvlak hebben met het humanisme. (zie ook de aankondiging op pagina 28)

Jubileum: Humanistisch Verbond 75 jaar!

In 2021 bestaat het Humanistisch Verbond 75 jaar. Dit moet groots gevierd worden. Het is een mooie aanleiding om 75 jaar georganiseerd humanisme in het zonnetje te zetten en te reflecteren op heden, verleden en toekomst van het humanisme in Nederland en wereldwijd. Daarbij biedt het jubileum ook veel mogelijkheden om naar buiten te treden met onze vereniging en meer bekendheid en belangstelling voor het humanisme te krijgen.

Binnen een aantal afdelingen wordt al hard nagedacht over jubileumactiviteiten en er liggen zelfs al activiteiten op stapel. Andere afdelingen zijn al een tijdje niet meer bij elkaar gekomen, maar geven aan de komende tijd te gaan nadenken over de invulling van het jubileumjaar. Het landelijk bureau wil graag de afdelingen ondersteunen bij de ontwikkeling van de plannen en de activiteiten van de verschillende afdelingen coördineren. Een inventarisatie heeft uitgewezen dat er behoefte is aan het

uitwisselen van informatie tussen de afdelingen over plannen en eventueel de krachten bundelen. Ook is erop gewezen dat er allerlei activiteiten van de afgelopen jaren nog op de plank liggen en makkelijk gerecycled (of liever: ge-upcycled, in een nieuw jasje gestoken) of gedupliceerd kunnen worden in de verschillende regio's. Denk aan boekjes, wandelingen en lezingen.

Ontwikkeling van plannen

Om de uitwisseling van informatie en het opdoen van inspiratie voor elkaar te krijgen is het van belang dat we:

- 1) beslissen over een online platform:
- 2) relevante activiteiten die de verschillende afdelingen en werkgroepen uit het recente verleden hierop samenbrengen
- 3) nieuwe plannen en ideeën aan elkaar voorleggen
- 4) actief van gedachten wisselen en anderen benaderen

De projectleider jubileumprogramma van het landelijk bureau heeft een coördinerende rol en leidt het proces in goede banen.

Landelijk bureau

Het landelijk bureau zorgt voor de ondersteuning in de aanloop van en tijdens het jubileumjaar. De projectleider is het aanspreekpunt voor de afdelingen en werkgroepen. Vanuit het bureau bieden we het volgende aan:

- 1) communicatietoolkit met onder andere jubileumlogo, formats voor persberichten, content voor social media en vormgeving voor banners, flyers etc.
- 2) format voor een discussie-avond met inzet van enkele onderdelen uit het programma van de jubileumviering in de Koninklijke Schouwburg
- 3) format voor een lokale variant van de nieuwe campagne 'Held op Sokkel' van het HV waarmee de straat op wordt gegaan met een sokkel en het gesprek met mensen over humanisme op gang kan worden gebracht

Het landelijk bureau organiseert en coördineert eveneens enkele jubileumactiviteiten voor alle leden:

- 1) Jubileumviering in de Koninklijke Schouwburg op 6 februari 2021, een middagprogramma met theater, korte lezingen, muziek en film

- 2) Vrijdenkers in Amsterdam', een tentoonstelling in samenwerking met het Amsterdam Museum, verwachte startdatum: 9 mei 2021
- 3) vervolgproject op Vrijdenkers in Amsterdam
- 4) serie over de geschiedenis van het Humanistisch Verbond (HUMAN)
- 5) jubileumnummer HUMAN INC

Al deze activiteiten moeten natuurlijk ook worden bekostigd. Grotendeels kan dit binnen het budget van het HV maar de komende maanden zetten we ook een actie op onder de noemer 75 voor 75. We zoeken 75 leden die bereid zijn om ons in het kader van het jubileum een extra substantiële schenking te doen.

Jaarvergadering *HV Groningen*

We willen de Jaarvergadering 2020 die we moest afzeggen alsnog houden. Die hebben we nu gepland op

18 november 2020

Gezien de ruimtelijke beperkingen kunnen er naast enkele bestuursleden slechts 15 leden aanwezig zijn. Aanmelding is dan ook noodzakelijk en van de gezamenlijke maaltijd zien we af.

Nadere informatie volgt via de mail en via de website.

|

THUIS OP ZUID *Uitnodiging* *On tour in Groningen*

Gespreksbijeenkomst Langer thuis wonen met dementie. Hoe dan?

Dinsdagmiddag 27 oktober 14.00 - 16.00 (inloop vanaf 13.30)

Kleine Zaal Oosterpoort, Trompsingel 27, Groningen

Tickets, programma / meer informatie:

<https://www.humanistischverbond.nl/thuisopzuidontour-groningen>

Leden van HV afd. Groningen kunnen zonder kosten als gast aanwezig zijn bij Thuis op Zuid on tour in Groningen - 20% van de beschikbare plaatsen is hiervoor gereserveerd. Belangstelling?

Stuur dan een mail aan secr.hvgron@gmail.com.

Ivm corona graag vermelden of u alleen of met meer personen van één huishouden komt.

Langer thuis wonen met dementie. Hoe dan?

Een op de vijf mensen krijgt dementie. Dat betekent dat iedereen ergens in zijn leven met dementie in aanraking komt. Of het nu gaat om je partner, de buurvrouw, je ouders of jijzelf. Nu mensen met dementie zo lang mogelijk thuis moeten, maar soms ook willen blijven wonen, wat is daar dan voor nodig? En hoe kunnen hun mantelzorgers effectiever ondersteund worden? Tijdens 'Thuis op Zuid on Tour' zwengelen het Humanistisch Verbond en Human de dialoog hierover aan in zes steden door heel Nederland. De tour start 27 oktober in Groningen. Ga je mee in gesprek?

De tour

Bij 'Thuis op Zuid on Tour' snijden we dilemma's aan op het snijvlak van autonomie en verantwoordelijkheid. Vragen waarop antwoorden worden gezocht: hoe willen we als mens én als samenleving omgaan met dementie? Wat is ervoor nodig om langer thuis te wonen met dementie? Wat verwachten we van elkaar en van de overheid, wat kunnen we zelf? Wat gaat er goed, waar kan het beter?

Aan de hand van fragmenten uit de Human docuserie 'Thuis op Zuid' gaan we daarover in gesprek met mantelzorgers, zorgprofessionals (zoals casemanagers, thuiszorgmedewerkers, activiteitenbegeleiders dagbesteding, verpleegkundigen) beleidsmedewerkers, werkgevers en andere betrokkenen en

geïnteresseerden. Lotte Huijng zal het gesprek in Groningen modereren, met bijdragen van o.a. humanistisch raadvrouw Marcelle Mulder.

Deze tour biedt volop ruimte om elkaar te inspireren en ervaringen te delen. Met de antwoorden willen het Humanistisch Verbond en Human de maatschappelijke en culturele verandering in gang zetten, die nodig is om de juiste zorg en steun te bieden aan thuiswonende mensen met dementie en hun mantelzorgers.

De serie

Na alle lessen die Adelheid Roosen en Hugo Borst uit de serie In De Leeuwenhoek en In de Leeuwenhoek on Tour hebben geleerd, zetten zij hun zoektocht naar menselijke zorg bij dementie voort. In de vierdelige docuserie Thuis op Zuid die vanaf 2 september te zien is is Human op NPO2 onderzoeken ze hoe het mensen met dementie vergaat nu zij langer thuis blijven wonen.

In deze serie proberen Hugo en Adelheid het deze mensen, alsook hun hulptroepen, waar ze kunnen wat makkelijker en aangenamer te maken.

Praktisch

Dinsdagmiddag 27 oktober
14:00 – 16:00 uur (inloop vanaf
13.30)
Oosterpoort (Kleine Zaal),
Trompspingel 27, Groningen

Programma/ meer informatie:

<https://www.humanistischverbond.nl/>

[thuisopzuidontour-groningen](#)

Thuis op Zuid On Tour is een samenwerking van Human en het Humanistisch Verbond. Met dank aan Alzheimer Nederland en De Familie Film & TV. Bij de editie in Groningen is Humanitas ook nauw betrokken bij de voorbereidingen.

Foto: Friso Keuris

Zoals bekend verrichten vrijwilligers van Humanitas tal van activiteiten, met de bedoeling hulp of aandacht te bieden aan mensen die daar mogelijk tijdelijk behoefte aan hebben.

The logo for Humanitas, featuring the word "humanitas" in white lowercase letters on a blue speech bubble background.

In het kader van “vriendschappelijk huisbezoek”

zijn er vrijwilligers die in gesprek gaan met (meestal) ouderen en zo hun levensverhalen reconstrueren en opschrijven.

Waardevol voor de betrokkene, voor de familie en ook voor de vrijwilliger, zoals blijkt uit het volgende verhaal.

Een verhaal over levensverhalen.

Het aardige van levensverhalen schrijven is: “je hoort nog eens wat.”

Het is elke keer verbazingwekkend wat gewone mensen met ogenschijnlijk gewone levens zo openhartig vertellen over hun onvergetelijke ervaringen en niet zelden, ongelooflijke gebeurtenissen. Het was een stuk minder gewoon dan ik tijdens m'n eerste ontmoetingen verwachtte. Lees maar.

Zelfs de verhalen die je verwacht als oude mensen je over hun verleden vertellen zijn zowel om de inhoud als om het enthousiasme waarmee ze opgedist worden, fijn om naar te luisteren. Ze gaan dan over het grote gezin waaruit ze kwamen en over hoe koud het 's winters was en hoe prettig dat je dan tenminste met je zus in één ledikant sliep.

En over het water uit de beddenkruik dat 's ochtends nog net warm genoeg voelde om je gezicht mee te wassen.

Of over opa die vroeger bijverdiende als lantaarnopsteker (het was nog de tijd dat een straatlantaarn op gas brandde) om zodoende zijn zoon(s), haar vader de kans te geven een vak te leren. Of die dag, ze was nog maar een jaar of 3 dat er een vreemd groot gevaarte met een gondel aan de onderkant door de lucht zweefde; een Zeppelin.

Maar ook over de man die zich door de Nederlandse staat hogelijk belazerd voelde omdat hem was beloofd dat als hij z'n dienstplicht in Indië wilde vervullen, hij bij terugkomst op kosten van defensie, chemie mocht studeren. Het werd een grote teleurstelling en op z'n 95^e wordt hij tijdens het vertellen nog even verontwaardigd als toen. Bij terugkomst kreeg hij te horen dat ze hem 7 gulden per week studietoelage wilden betalen. Zegge en schrijve 7 gulden per week voor 2 ½ jaar lang je leven riskeren voor....., ja voor wat?

Die chemiestudie heeft hij in de avonduren toch nog gedaan; later reisde hij de wereld rond om landbouwkundigen in ontwikkelingslanden te leren hoe ze bodemvruchtbaarheidsonderzoeken konden doen om hun landbouw-rendementen te verbeteren.

Toen hij 3 jaar geleden dement werd en ik hem elke vrijdagmiddag opzocht om een potje te schaken (wat merkwaardig genoeg nog lang lukte), was hij iedere keer weer stomverbaasd dat ik hem haarfijn kon vertellen waarom hij vroeger in een kindertehuis had gewoond en zijn broer geëmigreerd was. “Hoe is 't mogelijk dat je dat allemaal weet”, zei hij dan.

Of over de vrouw die met haar 2 puberdochters en een zoontje uit Iran naar Nederland vluchtte en zich al die weken, in al die landen, als ze onderweg voor de zoveelste keer bij wildvreemde mannen in de auto moest stappen, regelmatig afvroeg of ze er niet beter aan had gedaan om in dat land met dat meedogenloze regime te blijven. Nu doet ze in Nederland al jarenlang wat ze in Iran ook al deed; jonge vrouwen leren naaien en ander vrijwilligerswerk.

En wat te denken van een 95 jaar oude man wiens kleinzoon vroeg of ik de verschrikkelijke dingen die zijn opa tijdens de politioele acties in Indië had meegemaakt maar helaas ook zelf had gedaan, samen met hem wilde opschrijven.

Uiteindelijk bleken hem en zijn familie dat het allemaal nog verschrikkelijker was dan ze ooit hadden vermoed. Het was een schat van een man die zich na terugkomst uit Indië jarenlang heeft ingezet om voor zijn dienstmaten die dezelfde gruwelijkheden hadden meegemaakt, een veteranenorganisatie op te zetten. Een organisatie die hij een paar maanden voor zijn overlijden ook weer heeft helpen opheffen; er waren geen Indië-veteranen meer.

Tenslotte nog een gewoon verhaal van een gewone man. Hoewel, toch ook weer niet zó gewoon, niet omdat hij al 101 jaar was toen ik de verhalen uit zijn mond optekende, wel omdat het zo anders was als tegenwoordig. Ter illustratie hieronder een fragment uit zijn lange levensverhaal. Het speelt zich af eind jaren 30 van de vorige eeuw.

Een fragment uit het levensverhaal van Karst Kooiman, inmiddels 102 jaar.

“Nu ik over Anna aan het vertellen ben, hoort het volgende er ook bij. Het was werkelijk waar hét hoogtepunt van mijn leven. Dat vond ik toen, maar nu ook nog. Ik vertelde al dat ik haar heb leren kennen op de kweekschool in Groningen en daarna zes jaar met haar heb gecorrespondeerd voordat we trouwden, maar ze is in die jaren ook één keer bij mij thuis in Oude Tonge wezen logeren.

Mijn ouders zeiden toen ik een jaar verkering met haar had: “we willen wel eens met

haar kennismaken.” Dat was begrijpelijk dus ik vroeg Anna of zij wel een week naar Goeree Overflakkee wilde komen? Dat wilde ze wel. “Dan zal ik het aan je ouders vragen”, zei ik. Kennelijk vonden haar ouders mij betrouwbaar genoeg om daar toestemming voor te verlenen; het was geen probleem. Ik vond het heel bijzonder dat zij het aandurfd en hun dochter op eigen gelegenheid van Groningen naar de andere kant van het land te laten reizen. Ze wisten weliswaar al veel over mij en mijn familie; maar toch.

Het ging zo. Op 4 augustus 1939 ben ik 's ochtends naar Middelharnis gefietst en met de boot overgestoken naar Rotterdam om Anna op het Maasstation van de trein te halen. Ze had een vakantiekaartje voor 4 gulden en kwam met de trein van Groningen naar Rotterdam. Samen zijn we naar Oude Tonge gefietst.

Tien dagen heeft ze bij ons op de boerderij gelogeed. In die tien dagen heeft ze kennis gemaakt met mijn ouders en met mijn broer en zussen. Het was echt heel gezellig; we maakten fietstochtjes in de omgeving en ook een keer van Oude Tonge naar Dinteloord in Oost Brabant en van daar naar Bergen op Zoom. Daar had ik een jaar daarvoor als militair gelegen en zij wilde daar graag kennis van nemen.

Echt, ik heb het altijd zeer gewaardeerd van mijn schoonouders dat ze zowel hun dochter als mij zó vertrouwden.

Die tien dagen durende logeerpartij was en is een onvergetelijke herinnering. Verder was mijn leven in die dagen vrij eentonig.”

Groningen, juli 2020
Herman Kassenberg

Humanitas, werkgroep levensverhalen.

Bibliotheekcommissie HVG

BOEKBESPREKING

Victor Bom

Onder eigen regie. Zelfeuthanasie belicht.

Ton Vink

Van de achterflap: Als je zelf beslist dat er een einde aan je leven moet komen, waarom zou je die beslissing dan niet ook zelf uitvoeren? In "Onder eigen regie" staan 20 verhalen opgetekend van mensen die zelf, weloverwogen en in alle rust, hun leven beëindigden. Wat waren hun overwegingen en welke hordes moesten ze nemen? Hoe kijken hun nabestaanden op hun levenseinde terug? Dit confronterende boek, met een voorwoord van Govert den Hartogh, biedt niet alleen een antwoord op deze vragen, ook geeft het, op een paradoxale wijze, een troostende blik op de laatste fase van het leven.

Ton Vink is schrijver en filosoof. Hij hield jarenlang praktijk als consulent levenseindevragen, onder andere bij Stichting de Einder. Eerder verscheen van hem "Een goede dood. Euthanasie gewikt en gewogen" waarin hij een theoretische reflectie op zelfeuthanasie en artseneuthanasie uitwerkte.

Bij het lezen van de 20 casussen steeg mijn waardering en bewondering voor het werk en de persoon van deze consulent levenseindevragen. Hij is bereid persoonlijke offers te brengen om mensen te helpen bij de optie van een humaan, zelfgekozen levenseinde: zo reist hij door het hele land, zelfs op de dag voor Kerst als dit onverwachts nodig is, blijft hulpvaardig en integer handelen als de omstandigheden een bijzondere wending nemen en ondervond voor zijn inzet strafrechtelijke vervolging, gelukkig resulterend in vrijspraak. Het boek bevat veel mailwisselingen en brieven van dankbare cliënten en nabestaanden, waardoor inzicht ontstaat in de overwegingen, het proces en de praktijk van "een goede dood" middels zelfeuthanasie.

Het voorwoord van Govert den Hartogh, emeritus hoogleraar ethiek aan de UvA en 12 jaar lid van een regionale toetsingscommissie euthanasie, opent met de prangende vraag wie er gaat zorgen dat een vrijwillig en weloverwogen tot stand gekomen doodswens wordt gerealiseerd. Hij stelt dat Vink, net als Chabot, van mening is dat je, als je echt in het zelfbeschikkingsrecht gelooft, er de voorkeur aan moet geven om je

beslissing zelf ten uitvoer te brengen, zélf als je een bereidwillige dokter kunt vinden. Van zelfeuthanasie is sprake als de beslissing om uit het leven te stappen de duidelijke uitkomst is van een rustig afwegingsproces, als naasten bij dat proces intensief betrokken zijn en als het leven op een humane manier beëindigd wordt.

In de inleiding schetst Vink de context van de praktijk van zelfeuthanasie, kenmerken van zelfeuthanasie, definities van “een goede dood” en “zelfbeschikking”, de voortslepende discussies, zoals over voltooid leven, Coöperatie Laatste Wil en uitspraken van Regionale Toetsingscommissies Euthanasie, ontwikkelingen rond het verkrijgen van informatie en de meest geschikte middelen en de soms onvoorspelbare situaties waarin je als consulent terecht kunt komen. Ook geeft hij enige algemene feiten aangaande de casussen, waarvan de meeste vrij recent zijn (2008-2017). Die 20 casussen schetsen hoe het er nu eigenlijk feitelijk aan toe gaat door vooral de hoofdpersonen en nabestaanden aan het woord te laten. Er is ook een 21^e casus toegevoegd van een zelfdoding die geen zelfeuthanasie is. In de afsluitende appendix wordt nog kort ingegaan op de ontwikkelingen in de beschikbaarheid van de informatie over zelfeuthanasie. Overigens markeert het uitkomen van het boek het einde van de werkzaamheden van Ton Vink als consulent.

Enkele mooie fragmenten en/of bijzonderheden uit de casussen:

Hij behoort tot de kleine groep mensen die er ook feitelijk toe overgaat om het verdere verloop van de ziekte niet af te wachten maar het leven voortijdig te verlaten, overeenkomstig de eigen overtuiging. Dat is beslist niet makkelijk. Er is niets dat een mens hiertoe verplicht, behalve wellicht de kracht van die eigen overtuiging.

Het gesprek met jou was intensief. Ondanks het verdriet dat ik voel, heeft het me goed gedaan. Gesprekspartners over dit onderwerp zijn schaars. Het open en onvoorwaardelijk bespreken is een opluchting. Het is goed mijn gedachten om te vormen tot woorden die door een ander mens worden gehoord. Het maakt ook opgesloten emoties los, die ik in gesprekken met andere mensen niet zomaar kan tonen. Ik heb voldoende stof tot nadenken en ga mijn plannen concreter uitwerken. Ik ben blij dat ik tot op mijn laatste dag in mijn leven een beroep op je mag doen. Dat maakt me minder eenzaam.

Wat me aldoor bezighoudt is hoe op een liefdevolle manier afscheid te nemen. Het is een lastige kwestie. In mijn omgeving zijn vele mensen die met me meeleven, maar ze zijn niet in staat tot mee-sterven. Dat maakt mij eenzaam en op mijn hoede.

We hebben gesproken over de mogelijkheden die het boek [Uitweg] aanreikt en waartussen mevrouw zou kunnen kiezen. We hebben tevens gesproken over de manieren waarop anderen die een vergelijkbare weg bewandelden, aan de nodige

medicijnen waren gekomen voor een eigen “pil van Drion” en hoe mevrouw van die gegevens gebruik kon maken. Die wegen lopen doorgaans via websites en/of emailadressen en/of telefoon. Ook hierin zou mevrouw een keuze maken.

Normaal gesproken zouden deze tabletten fijngemaakt moeten worden en verwerkt in yoghurt, vla of pudding. Zo hadden we dat vooraf ook besproken, maar het was haar niet meer gelukt om dat zelf te doen: ze kon immers niet meer zelf uit bed. Voor mij zouden dergelijke handelingen betekenen dat ik de grenzen van de niet-strafbare hulp zou overschrijden. Misschien denkt u: stel je niet aan! Daar komt toch niemand achter? Dat zou kunnen. Maar bedenk wel .....

Het verwerven van de middelen verliep soepel en snel. Na de betaling arriveerde het pakketje 8 dagen later, zonder problemen. Vader was keurig volgens schema met zijn antibraakmiddel begonnen. Hij nam kordaat zijn dodelijke middelen in en gleed vrijwel onmiddellijk weg in een diepe slaap en overleed binnen een kwartier. Heel natuurlijk.

Als aan de voorwaarden kan worden voldaan, dan is stoppen met eten en drinken een goed begaanbare weg, alle indianenverhalen ten spijt.

Het bijna gebruikelijke minpunt werd weer verzorgd door politie en justitie. De aanwezigen werden voor verhoor meegenomen naar het bureau, terwijl de woning onderzocht werd.

Wat ben ik radeloos geweest en hoe fantastisch veel hulp hebben we gehad in die paar dagen dat er niets mis mocht gaan.

Oproep Victor Bom, Bibliotheekcommissie Humanistisch Verbond Groningen

Grondslagen van Humanisme, Jaap van Praag, 1978

Wie van de (oudere) humanisten van het HVG is in het bezit van het boek: 'Grondslagen van Humanisme', uit 1978, van Jaap van Praag en is bereid dit af te staan aan de bibliotheek van het Humanistisch Centrum van het HVGroningen.

Ik verneem eventueel graag van u.

Gaarne een mailtje naar vjjbom@gmail.com of even bellen 0505010281

HERINNERING *in Groningen* ZONDAGMIDDAGEN

27 september 2020, 14:00 UUR

Humanistisch Centrum,
W.A. Scholtenstraat 2, Groningen

Onze multiculturele samenleving

De vooruitgang is onvermijdelijk

Inleiding door Arjen Struik

In multiculturele samenlevingen is communicatie tussen groepen met verschillende culturen een centraal probleem. Om dit aan te kunnen pakken is verdraagzaamheid nodig. Hoe kunnen we een verdraagzame houding bevorderen? Dit dient in ieder geval te gebeuren in een vroeg stadium van de opvoeding, dus in het gezin en in het onderwijs. Bijvoorbeeld, racisme dient actief bestreden te worden, en de vrijheid van levensovertuiging en meningsuiting zijn essentieel, onder de voorwaarde dat dit tolerantie van andersdenkenden inhoudt. Aan de hand van voorbeelden uit onze eigen Nederlandse historie zullen enkele actuele problemen aan de orde worden gesteld en tot welke oplossingen dat heeft geleid. Dit zullen we samen bediscussiëren aan de hand van stellingen.

U dient zich deze keer bij beide zondagmiddagen in verband met de beperkte toegangscapaciteit vooraf aan te melden bij Doekele Stavenga: d.g.stavenga@rug.nl of 050-5346602). Met ter plekke handen wassen (handzeep ruimschoots aanwezig) en in acht nemen van 1.5 m afstand, kunnen we deze middag een interessante invulling gaan geven.

ZONDAGMIDDAG 22 november

Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2, Groningen

22 november 2020, aanvang: 14:00

Gene editing als morele uitdaging

Sjaak Swart, ecooloog/filosoof

In november 2018 schokte de Chinese wetenschapper Jiankui He de wereld met het nieuws dat hij het DNA van levensvatbare menselijke embryo's had aangepast. Als gevolg hiervan kwamen twee baby's ter wereld die resistent zouden zijn tegen het HIV-virus. De Chinese wetenschapper maakte gebruik van de CRISPR-Cas9 technologie, die ook bekend staat als *gene editing*, een techniek die slechts 7 jaar daarvoor werd beschreven.

Gene editing is gebaseerd op het vermogen van sommige bacteriesoorten om immuniteit te ontwikkelen tegen bepaalde virussen.

Dat gebeurt door een stukje van het virus-DNA in het eigen bacterie-DNA in te bouwen waardoor de bacterie bij een volgende besmetting het virus tijdig kan herkennen en vernietigen. Het mechanisme hierachter blijkt in principe bruikbaar om DNA van welk organisme dan ook op een zeer specifieke wijze te veranderen. De technologie is veel nauwkeuriger dan eerder ontwikkelde gen-modificatietechnieken. Gene editing kan worden toegepast op planten en dieren en, zoals Jiankui He liet zien, ook op mensen. Robbert Dijkgraaf noemde gene editing een 'garage-technologie', die met relatief weinig middelen kan worden toegepast en nauwelijks te controleren is.

In deze lezing ga ik eerst kort in op de technologie en vervolgens op mogelijke toepassingen, op de controverses die eruit volgden, zoals de aanpassing van de menselijk kiembaan door de Chinese onderzoeker, de mogelijkheden voor plantenveredeling en de uitdagingen waarvoor de politiek en het beleid gesteld staan om deze technologie in maatschappelijk aanvaardbare banen te leiden. Maar die uitdaging gaat verder. Het vraagt van ons ook een ethische reflectie over de vraag hoever we mogen gaan in het aanpassen van ons genoom en welke grenzen we moeten stellen. Er zal tijdens en na de lezing voldoende gelegenheid zijn voor discussie.

Bron afbeelding:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Genetic_engineering_logo.png

GRONINGEN 2020

ETEN

met gespreksstof

De datums voor eten met gespreksstof in 2020 zijn **ONDER VOORBEHOUD**:

14 oktober en 1 december 2020.

De groep bestaat meestal uit 12 tot 15 deelnemers, waarvan 5 koks (m/v).

Er is nog plaats voor enkele enthousiasten. Meegenomen als ze meehelpen het menu compleet te maken. De koks maken soms thuis een deel klaar en in de zaal de rest. Alles in het centrum kan ook, er is hulp genoeg.

Gezellig is het wanneer er met de groep de aardappelen geschild en de groente wordt gesneden.

De inloop is vanaf 5 uur en we drinken dan een kop koffie, thee of een glas fris of wijn. Om 6 uur gaan we aan tafel en na het afruimen kiezen we een onderwerp om over te praten. Na de afwas gaan we naar huis. Het is dan inmiddels halfnegen.

Voor €7 per persoon krijgt je een heerlijk compleet menu, inclusief naar keuze frisdrank, wijn, koffie of thee voor.

Geef je 4 dagen van tevoren op bij kees.stada@home.nl of bel 0598-320706.

Kom gerust eens een keer gezellig vrijblijvend meedoen. Iedereen is welkom in het Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2 in Groningen.

Algemene Ledenvergadering HV Fryslân

Zaterdag 7 november 2020

Grand Café Wouters – Sophialaan 5 – 8911 AE Leeuwarden

14.00 uur inloop en ontvangst met koffie & thee

Start vergadering 14.15 uur

Agenda

1. Welkomstwoord
2. Vaststellen agenda
3. Ingekomen stukken en mededelingen
4. Notulen ALV 2019 ter vaststelling
5. Jaarverslag 2019 ter vaststelling
6. Verslag kascommissie en kiezen nieuw lid kascommissie
7. Balans en Winst & Verlies rekening 2019 ter vaststelling
8. Begroting 2021 ter vaststelling
9. Terugkijk op 2019 en toelichting plannen 2020-2021
10. Rondvraag

Na de vergadering is er gelegenheid om na te praten onder het genot van een drankje.

LET OP: in tegenstelling tot onze eerdere aankondiging in de vorige Schakel en op de website, vindt onze ALV plaats in LEEUWARDEN.

In verband met de geldende RIVM maatregelen voor de horeca is het verplicht om u schriftelijk aan te melden voor deze vergadering, U kunt dit doen per e-mail naar secretariaat@hvfryslan.nl of per post naar Postbus 2502, 8901 AA Leeuwarden.

VACATURE: Los van een vacature voor een bestuurslid, zie pagina 27, zijn wij ook op zoek naar twee enthousiaste vrijwilligers die de communicatietaken op zich willen nemen. Zie voor de uitgebreide omschrijving op onze website onder het „laatste nieuws”.

IN MEMORIAM

Wil Boelema (1941-2020)

In een laatste samenzijn met Wil, enkele uren voor zijn overlijden op 9 april jl., hadden we het over de laatste woorden van Sokrates voordat hij stierf door het gif uit de gifbeker:

“Kritoon, we zijn Asklepios een haan schuldig. Geef hem die en verzuim het niet.”

Er is veel gespeculeerd over de betekenis van deze laatste woorden: veel oude Grieken beschouwden de dood als genezing van het leven, en bij genezing was het goed gebruik om Asklepios, god van de geneeskunst, als teken van dank een haan te offeren. Het offeren van de haan kan ook gezien worden als een vriendschappelijk (of ironisch) gebaar richting leerling Plato, die door ziekte niet in staat was om afscheid te komen nemen van zijn leermeester. Maar misschien wilde Sokrates nog één keer de spot drijven met de religieuze praktijken in Athene; hij was immers veroordeeld i.v.m. het onvoldoende respecteren van de goden...

Wil voegde in het gesprek op 9/4 een voor mij nieuwe, plausibele, uiterst menselijke verklaring toe aan de lijst: “Misschien was Sokrates gewoon nerveus i.v.m. zijn naderende einde. Wanneer mensen zenuwachtig zijn, gaan ze het vaak hebben over triviale, onnozele dingen.”

Deze gebeurtenis is kenmerkend voor hoe ik Wil in de afgelopen 35 jaar heb leren kennen: altijd scherp, betrokken, en op zoek naar nieuwe inzichten.

Wil had een dijk van een geheugen, en heeft in dat geheugen een enorme hoeveelheid kennis opgeslagen. Gelukkig was hij een uiterst sociaal mens, dol op debatteren, met elkaar van gedachten wisselen, en van mening verschillen, over uiteenlopende onderwerpen. Zo heeft hij zijn magistrale kennis in de loop van de tijd met grote

groepen medemensen gedeeld.

De inzet van Wil, onderwijsman, wielrenner, biljarter, boekenverzamelaar (en –lezer!), zanger, kenner van het Franse chanson, levensgenieter, en humanist in hart en nieren, is van groot belang geweest voor het humanisme in Friesland. Hij is tientallen jaren actief geweest in diverse bestuurlijke functies, was een van de pijlers onder projecten als 'Filosofie voor een breed publiek', en pakweg 20 jaar geleden waren zangeres Wietske Veenstra, pianist Chris Plu (inmiddels helaas ook overleden), en Wil degenen die als de 'Humfries' de muziek verzorgden op een door het HV-Fryslân uitgebrachte cd met humanistisch uitvaartrepertoire.#

Wil bleef tot het einde betrokken, een altijd deskundige en gedreven meedenker, gesprekspartner, inspirator, ook toen zijn functioneren steeds meer beperkt werd door zijn ziekte, parkinson. Hij bleef intens genieten van de warme zorg die hem omringde, van al het goede dat het leven hem nog te bieden had. En hij hield consequent tot het einde de regie in eigen hand.

We zullen hem nog vele jaren blijven missen, als inspirator, organisator, denker, maar vooral ook als betrokken vriend.

Ron Muijzer

Er zijn nog een paar cd's beschikbaar, de allerlaatste. Wie een berichtje stuurt naar ron@muijzer.nl of Ron Muijzer – De Tange 5 – 9155 AL Raard, krijgt een exemplaar toegestuurd (of krijgt bericht dat de cd's op zijn).

Wil was een groot liefhebber en kenner van poëzie. Mede op zijn verzoek een romantisch, bijna mystiek gedicht van de Russische schrijver/dichter Mikhail Lermontov (1814-1841),

in een vertaling van Marko Fondse:

Heel alleen ben ik op weg getogen;
't Stenig pad blinkt door de nevelglans.
't Niets speurt God. De nacht is onbewogen.
Ster met ster spreekt aan de hemeltrans.

Heel de hemel een plechtstatig wonder!
Hoe de aarde slaapt in 't klaarste blauw...
Maar wat drukt mij dan, waar lijd ik onder?
Wat toch maakt dat ik zo smacht en rouw?

Ik verwacht toch niets meer van het leven;
noch voel ik om het verleden spijt.
Werd mij vrijheid nu en rust gegeven
in te slapen in vergetelheid!

Nee, niet met de slaap van graf en koude...
Maar zo in te slapen en voorgoed,
dat de borst nog zachtjes rijzen zoude
en de leefkracht sluimert in 't gemoed;

dat een zoete stem, mijn oor betoovrend,
mij bij nacht en dag van liefde deunt;
en een eik, met altijd groenend lover,
donker, ruisend naar mij overleunt.

Van korte duur

Was ik nog maar net opgenomen in het dagelijks bestuur, of ik moet het al weer verlaten. Dat vraagt enige uitleg.

Een jaar of drie geleden maakte ik mijn entree in het bestuur. Als pensionado had ik genoeg omhanden, maar je zoekt toch iets met wat meer betekenis. Dat vond ik in het bestuursteam, waarin ik me direct thuis voelde. Ik kreeg ook steeds meer het gevoel dat ik mijn draai ging vinden.

Een jaar geleden echter zette het overlijden van mijn echtgenote mijn leven op z'n kop. Na een verdrietige tijd lukte het me na de jongste jaarwisseling om ook weer naar de toekomst te kijken. En stond ik gelijk weer met beide benen op de grond, want nietsvermoedend boekte ik begin januari een singles-trip met vertrek in mei naar China. Hoe dat is afgelopen hoef ik u niet uit te leggen.

Een tweede poging om iets te gaan ondernemen had meer succes. Via Funda stuitte ik op een prachtig nog te bouwen appartementencomplex in de binnenstad van Groningen. Totdat het klaar is huur ik een appartement in Haren op schootsafstand.

Na zoveel jaren Friesland laat je best wat achter. Zo ook mijn medebestuurleden in het dagelijks bestuur, waar ik met weemoed, maar bovenal met een positief gevoel terug denk. Het ga jullie goed, en dat geldt natuurlijk ook voor de leden van het HV.

En ik blijf natuurlijk gewoon lid.

Karel Klevringa

Vacature algemeen bestuurslid HVFryslân

Het bestuur van HVFryslân bestaat uit vier enthousiaste leden. Wij zijn op zoek naar een vijfde bestuurslid, nu er een vacature is ontstaan binnen het bestuur.

Bent u iemand die met uw kennis en kunde ons wil ondersteunen in het coördineren van projecten en thema bijeenkomsten of het opzetten van een leden- en vrijwilligersbestand?

Heeft u goede ideeën voor het vieren van het 75 jaar HV bestaan in 2021?

Dan maken we graag kennis met u!

Wij vragen:

- lidmaatschap van het Humanistisch Verbond en affiniteit met het humanisme
- bereidheid tot een belangeloze inzet voor een vereniging op bestuurlijk niveau
- gevoel voor actualiteit
- een enthousiaste participatie in onze maandelijkse vergaderingen

Wij beloven:

- de volle medewerking en facilitering
- een gezellige en betrokken werksfeer binnen het bestuur
- waardering
- een onkostenvergoeding voor gemaakte kosten

De invulling van de functie en de verdeling van de taken gebeurt in onderling overleg. Bij interesse en voor informatie kunt u contact opnemen met Jan Wijbenga

(voorzitter@hvfryslan.nl) of Marjoleine Beers (secretariaat@hvfryslan.nl).

Goed leven, goede dood Verdiepingsdag

Hoe kijk je naar de dood? Die van jezelf en de ander. Welke emoties komen er bij je naar boven? Hoe verhoud je je tot jouw sterfelijkheid? En hoe vertaalt zich dit naar het gesprek met de ander, ook als die ander dat gesprek aangaan lastig vindt?

Praten over de dood helpt ook bij het nadenken over wat je belangrijk vindt in het leven. Bij een goed leven hoort een goede dood.

beeld: Vizerskaya

Deze dag op 5 september was helemaal **volgeboekt** maar er bleek voldoende animo te zijn voor een tweede dag op 12 september, die ook al weer volgeboekt is. Zodra een nieuwe datum bekend is, zetten we dat op de website.

Alle leden in NOORD: LEDENRAADPLEGING HV-VISIE 2020

Op de Algemene Ledenvergadering van het Humanistisch verbond in eind november 2019 is het initiatief omarmd om met elkaar na te denken over de fundamenteën en de toekomst van het Humanistisch Verbond onder de titel HV-visie 2020. Voor een uitvoerige samenvatting verwijs ik graag naar pagina 6 van deze Schakel.

Op 26 september 2020 van 15.00 – 17.00 uur vindt er een ledenraadpleging plaats in Heerenveen (exacte locatie wordt later vermeld). Deze bijeenkomst is voor leden van de drie noordelijke provincies en voor de Jonge Humanisten Groningen. De reizende werkgroep zal uit alle opmerkingen via een longlist een shortlist en een blauwdruk samenstellen die op de tot november 2020 uitgestelde ALV besproken zullen worden. In het Meerjarenbeleidsplan 2022-2026 zal het zijn beslag krijgen. Uw mening en meedenken worden erg op prijs gesteld.

Jan Wijbenga, Voorzitter HV Fryslân

26 september 2020

RENÉ GUDE IN LEEUWARDEN

NW digitaal in audio!

Drs. René Gude studeerde filosofie en sociale geografie in Amsterdam en Utrecht. Zijn specialisatie was de kennistheorie van de Verlichting. Hij had een speciale affiniteit met Descartes en Kant.

René was hoofdredacteur van Filosofie Magazine, zelfstandig publicist, en directeur van de Internationale School voor Wijsbegeerte in Leusden.

In 2013 werd hij de tweede 'Denker des Vaderlands'. René Gude overleed in 2015.

In 1992 gingen in Leeuwarden series filosofisch getinte lezingen van start onder de titel 'Filosofie voor een breed publiek', georganiseerd door het Humanistisch verbond Fryslân. Filosoof René Gude fungeerde jarenlang als inspirator en adviseur van deze activiteit. Tussen 2002 en 2007 verzorgde hij ook zelf een viertal inleidingen. T.b.v. het maken van samenvattingen van deze lezingen werden destijds geluidsopnamen gemaakt. Het leek me zinvol om deze opnamen te digitaliseren voordat de oorspronkelijke cassettebandjes onbruikbaar worden en opnamen verloren gaan. In overleg met Babs v.d. Bergh, de weduwe van René Gude, is besloten de opnames tegen kostprijs beschikbaar te stellen aan belangstellenden.

Het zijn eenvoudige opnames die nooit bedoeld waren voor publicatie. Ik heb in een studio de geluidskwaliteit zoveel mogelijk op een acceptabel niveau gebracht. Het gaat in dit geval om de inhoud, en die is, soms met enige moeite, goed te volgen. U hoort een gedreven en uiterst kundige filosofiedocent aan het werk. De opnames zijn historische documenten, maar de thema's die René behandelt zijn ook in onze tijd vaak nog bijzonder actueel!

Ron Muijzer, Raard, augustus 2020

Vier lezingen:

datum   serie no.   onderwerp serie   onderwerp lezing

13-10-2002	XI	Geloof, hoop en ...	Geloof, hoop en de menselijke conditie
14-3-2004	XII	Het menselijk (on)vermogen	Filosofie
13-3-2005	XIII	Deugend en ondeugend	Trouw
8-1-2006	XIV	De paradox van kracht	Kortzichtigheid en kwetsbaarheid

Verkrijgbaar: Op usb: €7,- (incl. verzendkosten) €10,-
Als samenvatting in papieren boekjes: usb + 4 boekjes (incl. verz.): €20,-
Met de usb met alle lezingen in 25 jaar (van 1992 t/m 2017):
usb 25 jaar + usb Gude (incl. verz.): €35,-

Meer informatie: Ron Muijzer - De Tange 5 – 9155 AL Raard
e-mail: ronmuijzer@yahoo.com mobiel: 06-33781823

De Schakel komt bij iedereen thuis *maar op maat...*

De Schakel is het gezamenlijke ledenblad van de afdelingen Fryslân, Groningen, Emmen en Assen en omstreken van het Humanistisch Verbond. Het is een belangrijke bron van informatie en verbinding voor onze leden, zowel op het terrein van activiteiten als op het gebied van vindbaarheid (namen, functies, (mail)adressen en telefoonnummers). De Schakel is een uniek samenwerkingsproject in HV-land. Uit een in Drenthe uitgevoerde enquête is gebleken dat de lezers er zeer veel waardering voor hebben.

De Schakel is niet duur, maar kost wel veel geld

Het budget dat de afdelingen krijgen vanuit de landelijke HV-organisatie is beperkt. Het drukken en vooral het versturen van de Schakel slokt een groot deel van dat budget op. Het kost de afdelingen bijna 6 euro per lid/adres per jaar. Hoewel het enerzijds fijn is dat we voor dat geld alle leden vier keer per jaar bereiken, willen we anderzijds ook nog graag overige activiteiten organiseren.

We weten dat een deel van onze leden de Schakel bij voorkeur alleen digitaal zouden willen ontvangen. Aan die wens willen we graag tegemoet komen. Bovendien willen we uit oogpunt van duurzaamheid ook onnodig drukwerk vermijden. Maar er zijn ook veel leden die graag een papieren Schakel blijven ontvangen. Beide groepen willen we graag met een 'Schakel op maat' blijven bedienen.

Er is daarom in gezamenlijk overleg besloten om de volgende weg te kiezen. Daarom willen we u iets vragen.

Gaat u digitaal?

De Schakel blijft in gedrukte vorm, dus op papier, beschikbaar voor die leden die liever het papieren blad thuis krijgen, als vanouds. Voor de leden van Emmen is die keus in het verleden al gemaakt, zij krijgen de Schakel allemaal digitaal, dus **leden uit Emmen hoeven niets te doen**.

In Fryslân bestaat inmiddels al een aardige lijst van leden met een digitale voorkeur. **Wie dat in Fryslân al heeft doorgegeven, hoeft nu ook niets meer te doen.**

De leden die de Schakel in het vervolg alleen nog digitaal willen ontvangen, kunnen dit bij voorkeur

digitaal aangeven met een e-mail naar het eigen secretariaat, maar ook met een briefje of een kaartje in een gefrankeerde envelop met uw adresgegevens dat kunt u sturen naar Postbus 2502, 8901 AA, Leeuwarden.

Wij verwachten dat met deze actie er voldoende bezuinigd kan worden, zonder dat het blad in kwaliteit achteruitgaat of in het aantal nummers vermindert.

Gaat u voor papier?

Wilt u de Schakel op papier blijven ontvangen? Dan hoeft u niets te doen, al zouden we het best leuk vinden als u ook een kaartje stuurt om te vertellen waarom u juist papier zo fijn vindt...

Twijfel?

Misschien wilt u eens een poosje de papieren Schakel én e-mails van uw afdeling met de digitale Schakel allebei ontvangen? Dan ervaart u hoe het digitaal lezen van de Schakel bevalt, en krijgt u alle actuele informatie tussen de Schakels door ook direct. Geeft u dat dan ook door bij uw eigen secretariaat.

Hiermee denken we recht te doen aan alle leden en iedereen kan blijven genieten van de prachtige, informatieve Schakel.

Formulier verzenden per post naar: Postbus 2502, 8901 AA, Leeuwarden

E-mailadres Fryslân: secretariaat@hvfryslan.nl

E-mailadres Groningen: secr.hvgron@gmail.com

E-mailadres Assen e.o.: secr.hvassen@gmail.com

Zeker weten?

Over het verlangen naar kennis

Filosofen als Bacon en Descartes begonnen in de 17^e eeuw met het opstellen van regels voor wetenschappelijk onderzoek, zodat uitspraken geverifieerd konden worden, en onderzoeken herhaald. In Verlichting en Romantiek werd fanatiek kennis verzameld en toegankelijk gemaakt in encyclopedieën. In de 19^e eeuw werd veel tijd en energie geïnvesteerd in scholing voor iedere burger, het ideaal van de Bildung, en het optuigen van een internationaal systeem van universiteiten en disciplines. Veel mensen vestigden hun hoop op zekere, onbetwistbare kennis, verkregen door objectief wetenschappelijk onderzoek.

In ons tijdsgewricht weten we inmiddels wel beter: we weten dat onderzoek altijd gestuurd wordt door belangen en door vooronderstellingen, we weten dat kennis slechts beperkt houdbaar is, we hebben kennis gemaakt met 'fake-news' dat nauwelijks van echt te onderscheiden is, en zelfs politici kunnen straffeloos beweren dat 'wetenschap ook maar een mening is'. We hebben miljoenen encyclopedieën onder handbereik, we worden overspoeld door informatie, maar het is de vraag of we er per saldo wijzer van worden...

In deze 29^e serie gaan we onder leiding van diverse deskundigen na wat er in onze moderne levens nog klopt van het adagium van encyclopediste Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon (1707-1788): "La seule vraie science est la connaissance des faits" (de enige echte wetenschap is de kennis van de feiten), en dat alleen door kennis van feiten de mens is staat is om vrij te worden.

11 oktober 2020

In verschillende domeinen van ons persoonlijk en maatschappelijk leven (vriendschap, liefde, wetenschap, politiek) heeft het begrip 'waarheid' een verschillende betekenis. Voor media en journalistiek draait het om feitelijke waarheid. Die staat echter steeds meer onder druk. In het voetspoor van de filosoof Hannah Arendt wil ik deze feitelijke waarheid rehabiliteren en verdedigen, ook tegen postmodernistische argumentaties. Inleider: prof.dr. Hans Achterhuis

8 november 2020

Opvoeding, onderwijs, wetenschap

Opvoeding en onderwijs berusten op de overdracht van normen en waarden die gangbaar zijn binnen een bepaald sociaal domein en in een bepaald tijdsgewricht. Hoe verhoudt dit gegeven zich tot het idee van objectieve wetenschap die onweerlegbare waarheden produceert? En hoe om te gaan met de kritische tegenbeweging die alle kennis kwalificeert als 'mening'?

Inleider: drs. Frank en drs. Maarten Meester

13 december 2020

Milieuproblematiek

In veruit het grootste deel van de geschiedenis van de mensheid werd 'natuur' beschouwd als gevaarlijk. Een geciviliseerde stadstaat diende zich ertegen te beschermen. Pas in de Romantiek werd natuur een plek om te relaxen, om 'weer mens te worden'. In onze tijd wordt de mensheid gezien als de bedreiger van de natuur; de natuur moet nu tegen de mens beschermd worden. Wat is de relatie tussen het Antropoceen en denken in termen van natuurbehoud?

Inleider: drs. Lisa Doeland

10 januari 2021

Tussen hoop en vrees; ethiek in onzekere tijden

Een virus heeft in korte tijd veel van wat als zeker werd beschouwd op losse schroeven gezet. Tegelijk vraagt de pandemie om daadkracht en om maatregelen die het tij ten goede keren. En er spelen ook hier tegenstrijdige belangen een rol. Ethica Els Maeckelberghe schetst de praktijk van deze crisis aan de hand van actuele ethische vraagstukken.

Inleider: dr. Els Maeckelberghe (RUG – UMCG)

14 februari 2021

Politiek, complottheorieën, populisme

Het is de taak van politici om te zorgen voor een leefbare samenleving. Het is de bedoeling dat burgers politici kritisch volgen. In onzekere tijden verwachten burgers vaak meer dan de politiek kan bieden, en gaan vervolgens hun heil elders zoeken.

Inleider: dr. Sjaak Koenis (universiteit Maastricht)

14 maart 2021

Beeldvorming en ware werkelijkheid

Het woord 'feit' of 'fact' is afgeleid van het Latijnse 'facere' of 'maken'. Kennis kan nooit meer zijn dan een voorwaardelijke consensus, voortkomend uit een sociaal constructieproces. In de wetenschap zelf zijn er dus altijd grote en kleine 'paradigma-wisselingen' geweest, waardoor we opeens radicaal anders naar 'de dingen' gingen kijken. (Zie de gedeeltelijke blindheid van het RIVM – vanaf het begin van de Covid-crisis tot aan vandaag, bijv. door ethnocentrisme). De media geven aan zowel kinderen als volwassenen ook een heel ethnocentrische weergave van 'andere' mensen: in het dagelijks leven, in het nieuws, in klassieke stripverhalen, in Hollywood blockbusters, in 'De Botsing der Beschavingen' en zo voort (van Zwarte Piet tot 'Black Lives Matter'). Door de extreme arbeidsdeling tussen zogenaamde experts ziet niemand het 'complete plaatje' meer.

Inleider: Dr. Jaap van Ginneken, wetenschapshistoricus en sociaal psycholoog (o.m. UvA).

Tijd en plaats: zondagmiddagen van 13.30 tot 16.00 uur in De Bres, – Schoolstraat 4 – 8911 BH Leeuwarden

Kosten deelname: €10,- p.p. per bijeenkomst, vooraf over te maken op rekeningnummer NL 16 TRIO 0198 3836 65 t.n.v. penningmeester HV-Fryslân, onder vermelding van 'Filosofie XXIX'.

Na storting van het bedrag stuurt u een mail naar 'secretariaat@hvfryslan.nl' of per post naar Postbus 2502, 8901 AA Leeuwarden, het postadres van HV Fryslân.

Pas wanneer beide handelingen zijn verricht, komt uw naam op de lijst deelnemers. Er passen i.v.m. corona maximaal 30 deelnemers in De Bres. Wanneer het maximale aantal deelnemers is bereikt, krijgen degenen die zich dan nog aanmelden hiervan bericht, en wordt hun bijdrage teruggestort.

Consumpties: De bar mag i.v.m. corona-voorschriften niet gebruikt worden, maar u kunt wel vooraf een consumptie bestellen. De kosten hiervan kunt u optellen bij de kosten van deelname, en het bedrag in één keer storten. Thee, koffie en fris kosten €1,80 en bier en wijn €2,80

Informatie:

www.humanistischverbond.nl

<https://theaterdebres.nl>

Vragen:

secretariaat@hvfryslan.nl

app of sms naar: 06-33781823

Inspiratie filosofiecafé

TRESOAR
20.00 uur

Gysbert Japicx Seal
zaal open 19.30 uur

dinsdagavond 8 september 20.00 uur
Pleidooi tegen enthousiasme - Coen Simon

dinsdagavond 3 november 20.00
Pieter Hoexum

dinsdagavond 1 december 20.00 uur
Kalliope - Ron Muijzer

Ron Muijzer - 1 december - Kalliope

De avond in mei, met drs **Ron Muijzer** cultureel antropoloog en docent, is vanwege de Corona-maatregelen verplaatst naar het najaar. Ron zoekt op dinsdagavond 1 december zijn inspiratie bij de Griekse Muzen, de negen gespecialiseerde godinnen en de dochters van Zeus en Mnemosyne.

Pakweg 2500 jaren filosofie vormen een vrijwel onuitputtelijke bron van inspiratie. We roepen de hulp in van Muze Kalliope, de muze van filosofie, schrijfstift en perkamentrol, en gaan grasduinen in het rijke gebied van de filosofie en ons laten inspireren door inzichten van filosofen.

De oude Grieken gingen ervan uit dat goddelijke, eeuwige, onzichtbare ideeën rondzweefden in de werkelijkheid. De Muzen, negen gespecialiseerde godinnen en de dochters van Zeus en Mnemosyne, hadden het beheer over deze ideeën.

Als een sterfelijke mens gebrek had aan frisse ideeën, was het verstandig om een wandeling te maken in de natuur, en oren, ogen, neus en wat ook maar wijd open te zetten. Als je geluk had, werd je dan een mooi, fris idee ingeblazen door een van de Muzen: je werd 'geïnspireerd', en kon weer verder, soms zelfs in een onverwachte, nieuwe richting.

Wij, moderne burgers, gaan ervan uit dat we ideeën zelf bedenken, en als we een idee 'krijgen', beschouwen als privébezit. Maar in ons moderne taalgebruik klinkt het verleden door: je 'krijgt een idee', maar kun je iets krijgen wat niet al bestaat? En in woorden als 'muziek' en 'museum' zijn de Muzen nog duidelijk te herkennen.

Drs. Ron Muijzer studeerde culturele antropologie in Nijmegen, met speciale aandacht voor psychologie en taalwetenschap. Na kortstondige carrières in de kinderpsychiatrie en op een ministerie is hij het onderwijs ingerold, en er niet meer uitgerold. Op dit moment begeleidt hij hoogopgeleide buitenlanders. In de afgelopen 35 jaar heeft Ron zich intensief beziggehouden met filosofie. Hij organiseert en begeleidt cursussen op dit gebied, sinds enkele jaren ook in eigen beheer (www.ronmuijzer.nl).

Michel de Montaigne, een Franse edelman, was zo'n vierhonderd jaar geleden de eerste die zogenaamde Essays schreef. Dat waren bijzonder levendige, meestal autobiografische betogen over van alles en nog wat. Het waren als het ware brieven zonder geadresseerde. Eigenlijk deed hij iets zeer radicaals: hij sprak niet namens of tot een groep, maar voor zichzelf.

De meeste tegenwoordige essays, zeker filosofisch essays, zijn nogal dor en geleerd in vergelijking met die eerste "pogingen", of "proeven", zoals de letterlijke vertaling van essay luidt. Het wonderlijk van de essays van Montaigne is dat een hedendaagse lezer gewoon met het boek kan gaan zitten en beginnen te lezen. Mijn lezing is dan ook in de eerste plaats bedoeld als aanmoediging om vooral dat te gaan doen: de Essays van Montaigne lezen. Hoewel je daarvoor geen speciale voorkennis nodig hebt, kan dat wel zeer verrijkend zijn; vandaar dat ik iets wil vertellen over de context waarin de Essays tot stand zijn gekomen.

'Je hebt thuis genoeg te doen, loop niet weg.' Zo luidt een van de beste adviezen van Montaigne in zijn essays. Nieuwsgierig geworden naar het thuis van Montaigne bezocht ik jaren geleden zijn kasteel bij Bordeaux, waarvan de toren waar hij zijn bibliotheek had en zijn essays schreef nog steeds overeind staat, en die zelfs te bezoeken is. Daar viel Montaigne toch wel van zijn voetstuk. De torenkamer bood weliswaar een schitterend uitzicht over met wijngaarden beplante heuvels, maar dat begon me juist te ergeren: Montaigne had makkelijk praten... als ik zo'n kasteel op het Franse platteland had, zou ik ook zeggen dat je beter thuis kan blijven. Eenmaal weer thuis in mijn rijtjeshuis bedacht ik dat daar eigenlijk ook niets mis mee is, integendeel. Het boek dat ik schreef, *Kleine filosofie van het rijtjeshuis* (AtlasContact, 2014) werd een soort verdediging van deze woonvorm. Vorig jaar verscheen een heel boek van mij over het begrip thuis: *Thuis. Filosofische verkenningen van het alledaagse* (AtlasContact, 2019).

Pieter Hoexum studeerde filosofie in Groningen, werd boekverkoper in Amsterdam, en later freelance publicist. Hij schrijft o.a. voor dagblad *Trouw*, *Filosofie Magazine*, *De Groene Amsterdammer*. Hij werkt nu aan een nieuw boek over mobiliteit en de publieke ruimte, met als werktitel: "Onderweg".

Op de hoogte blijven van de activiteiten van het Filosofiecafé Fryslân? Geef u op voor de e-mailnieuwsbrief van het café via info@filosofie.nl

Door de regels rond Covid-19 kunnen we maximaal 25 bezoekers ontvangen. Aanmelding

is verplicht, via bovenstaande e-mail. Als alternatief kunnen we een live stream van de avond bieden. Ook daarvoor moet u zich aanmelden.

WAARDEN EN VERENIGING

Enige tijd geleden kregen leden van het HV een enquête voorgelegd over 'waarden en vereniging'. Dit gebeurde in het kader van een 'onderzoek naar ongelovigen'. In de enquête wordt een term als 'gemeenschapsgevoel' gekoppeld aan vereniging en 'zich verbonden voelen met andere leden'. Kwalificaties als 'geloof', 'godsdienst', 'religie' en 'kerk' worden door elkaar gebruikt. In de vraagstelling wordt gestuurd richting tegenstelling humanisme-religie, en een van de stellingen waarover respondenten een uitspraak kunnen doen (die bij vraag 22) luidt: "Het is zinvol om je als niet-gelovigen te verenigen".

Een poosje later schreef directeur Christa Compas in haar nieuwsbrief dat ze minister Grapperhaus heeft aangesproken op het feit dat in de te ontwikkelen coronawetgeving gelovigen en niet-gelovigen ongelijk behandeld worden. "Religieuze bijeenkomsten hebben geen maximum aantal mensen. Waarom krijgen niet-gelovigen niet dezelfde vrijheden?"

In een telefoongesprek met mevrouw Compas, eind juli, heb ik de sfeer die m.i. uit deze enquête spreekt vergeleken met die van discussies binnen het HV van pakweg 30 jaar geleden. Een factie van HV-leden probeerde toen het HV te profileren als 'belangenorganisatie van niet-gelovigen'. Anderen zagen waarden als 'menschelijkheid' en 'humaan samenleven' bedreigd door een veel breder scala aan verschijnselen: individualisering, winstmaximalisatie, marktdenken, machtspolitiek, gemakzuchtig consumeren, beheersdrift, en wat al niet meer.

In de discussie van destijds stond het verschil tussen 'overtuiging' en 'beschouwing' centraal. Uiteindelijk werd humanisme vooral gezien als levensbeschouwing, en niet als een 'zuil' tegenover andere overtuigingen. Een overtuiging stel je slechts zelden ter discussie; het is jouw waarheid, die je koestert en soms ook uitdraagt. Een beschouwing nodigt juist uit tot gedachtewisseling en samen op zoek gaan naar acceptabele uitgangspunten. Daarmee verdwijnen verschillen tussen 'gelovig' en 'ongelovig' naar de achtergrond. Ongelijke behandeling wordt dan het centrale vergrijp (een niet-naleven van een gelijkheidsbeginsel), niet de achterliggende reden. (geloven of niet geloven)

Wat taalgebruik betreft: terminologie rond religie en godsdienst is niet zelden verwarrend en onnauwkeurig. In de filosofiebijeenkomsten in De Bres in Leeuwarden zijn hierover behartenswaardige dingen gezegd, bijvoorbeeld in de 11^e serie (2002/03 – over "Geloof, hoop en ...") en in serie 19 (2010/11 – over: "De ziel en het zelf"). Als overkoepelend begrip werd toen 'spiritualiteit' gemunt. Tijd ontbreekt om hier nu dieper op in te gaan: samenvattingen van de inleidingen zijn nog in de vorm van goedkope boekjes te bestellen bij het secretariaat van HV-Fryslân. In het kader van mijn betoog is van belang dat spiritualiteit op geen enkele manier haaks staat op humanisme; er zijn genoeg mensen die humanisme zelf als een vorm van spiritualiteit beschouwen.

Ik wil u een vraag voorleggen, niet omdat ik het antwoord weet, maar vooral om te voorkomen dat de discussie van destijds nog eens dunnetjes wordt overgedaan. De vraag is: Is het HV in deze tijd van virusgeweld niet m.n. de club die zich moet focussen op de humane waarden die nu juist onder druk staan? Volgens mij is het achterstellen van mensen die niet naar een kerk gaan, of het voortrekken van mensen die dat wel doen niet iets om je nu druk over te maken. Doe je dat wel, dan dreigt een Calimero-effect, of word je tot werktuig van bewegingen die godsdienst (of het bestrijden van een bepaalde godsdienst) tot politieke kernwaarde hebben verheven. Dat lijkt me niet de bedoeling van een platform als het HV.

Deze coronatijd is een enerverende en confronterende. Alom heersen onzekerheid, angst, en soms zelfs paniek. En alom wordt oorlogsretoriek gebruikt om te communiceren over de aanpak van het virus. Hoe om te gaan met burgers die vanuit onzekerheid bereid zijn om allerlei verworven vrijheden in te ruilen door wat René Gude 'verkeerde zekerheden' noemde? Christa Compas neemt deel aan een landelijke Denktank Mentale Vooruitgang, en is dus bekend met een maatschappelijke definiëring van het begrip 'gezondheid'. We moeten 'breder kijken dan fysieke gezondheid en economie' (artikel in de Volkskrant van 16/5-2020).

Andere essentiële kwesties lijken mij: Hoe verhouden coronamaatregelen zich tot privacy, individuele vrijheid en zelfbeschikking? Hoe organiseer je een samenleving waarin zowel weldenkende, humane en sociale burgers een plaats hebben, als cynische complotdenkers, onverschilligen, fatalisten, technocraten, zoekers naar simpele antwoorden, en wie al niet. Een groep, welke dan ook, structureel uitsluiten is in mijn visie strijdig met humanistisch gedachtegoed. Maar hoe ga je structureel uitsluiten tegen in deze barre tijden? Daarover van gedachten wisselen is volgens mij een basisfunctie van een organisatie als het HV. Ik sluit me aan bij de oproep van de Denktank Mentale Vooruitgang van Christa om “samen werk te maken van de gestructureerde en systematische bevordering van de mentale gezondheid van onze maatschappij”. Er gebeurt al van alles. In Leeuwarden start, als de werkelijkheid het toelaat, in oktober in De Bres een serie lezingen over de rol van kennis en wetenschap in onze samenleving, in september start bij de Volksuniversiteit in Leeuwarden een serie bijeenkomsten over “Een virus als inspiratiebron”. Maar ik wil u, lezers, vooral oproepen om waar mogelijk ook zelf denktankjes te vormen, over onderwerpen die er werkelijk toe doen.

Dichter en filosoof Quintus Horatius Flaccus stelde ruim 2000 jaar geleden: Ducis ingenium res adversae nudare solent (tegenslag brengt het talent van de veldheer aan het licht), of in de woorden van filosoof Joep Dohmen: Levenskunst wordt pas echt interessant wanneer het tegenzit.

Raard, 11/8-2020 Ron Muijzer, (voormalig voorzitter HV-Fryslân)

VERANTWOORDELIJKHEIDSVAKANTIE

'Kap met dat sleetse adagium van eigen verantwoordelijkheid' staat er in een artikel van de Leeuwarder Courant onder de kop 'De verkeerde vinger'. Bedoeld wordt dat er in de verkeerde richting wordt gewezen. Niet de jeugd moet de schuld krijgen maar de zwalkende overheid. Er is een sterke leider nodig, zoals gebruikelijk wanneer er geen betere oplossing wordt gevonden. Ik heb wel begrip voor de jeugd, althans voor het overgrote deel. Natuurlijk treedt er een verhoogde besmetting op als je kijkt naar bewegingen en concentraties. De jeugd zoekt elkaar massaal op en houdt zich, net als vele anderen, minder aan de regels. Het is vakantie! Er zijn meer haarden van besmetting zoals kroegen waar doorgaans publiek van boven de 18 komt. De discussie hoort hier te gaan over de vraag of je gedrag stuurt met behulp van voorschriften of met het aanspreken van de eigen verantwoordelijkheid.

Soms word ik verliefd op een woord. Ik was het woord kwijt maar bij Zomergasten kreeg ik het weer cadeau, van Jaap Goudsmit: 'serendipiteit'. Gewoonlijk omschreven als: 'een toevallige en onbedoelde vondst van iets nuttigs terwijl de zoeker er niet naar zocht of naar iets anders zocht' maar door Goudsmit benoemd als 'een combinatie van wijsheid en geluk'. En dat is precies wat we nodig hebben in deze spannende en onzekere tijd bij het vinden van de juiste interpretaties van gegevens, bij het treffen van de juiste maatregelen en bij het vinden van een vaccin. Het vraagt denken vanuit mogelijkheden en niet vanuit beperking. Het is de kunst van de loszittende oogkleppen ofwel: je moet er eerst naar kijken om het te kunnen zien.

Het kan toeval zijn, ik fiets wat vaker, maar ik zie steeds meer de rode vlag 'Samen sterk' of 'Met elkaar, voor elkaar'. Is er een toenemend gevoel van noodzaak, saamhorigheid en solidariteit? Is er een toenemend gevoel van verantwoordelijkheid? Ik weet het niet; ook nu kan mijn eigen behoefte mijn gedachten sturen. Ik zie ook foto's van feestende jongeren in Lemmer. In Dokkum is een kleine explosie van besmettingen, ingezet door iemand die wist dat hij zelf besmet was. Onverantwoordelijk en verwijtbaar. Covid-19 is geen virusprobleem meer maar een gedragsprobleem. De toename van zwartrijden in het openbaar vervoer tot 20% heeft niets met het virus te maken maar alles met het gebrek aan controle en moraliteit.

Vakantie is de meest begeerde periode in het jaar, afgeleid van het Latijnse 'vacatio' (of 'vacantia'), wat betekent 'vrij van verplichtingen' of 'vrijstelling'. Ieder geeft er zijn eigen invulling aan maar gelet op de reacties in het publieke domein als "Nu even niet" en "Ik ben er klaar mee", lijkt 'vacatio' wel erg letterlijk te worden genomen: volledige vrijheid, dus doen wat ik wil. Maar de boetes voor te hard rijden blijven even hoog, zwemmen in zee blijft riskant en op de camping gelden nog steeds regels. Met andere

woorden: vakantie ontslaat je niet van verplichtingen en verantwoordelijkheden.

Tot overmaat van ramp wordt lokaal een mondkapjesplicht ingevoerd. “Onze vrijheid wordt ons afgepakt. Big brother is watching you.” zegt een meneer achter een glas bier op een Amsterdams terras. Misschien bedoelt hij dat onze vrijheid een groot goed is, delicaat en kwetsbaar. Misschien bedoelt hij dat we onze vrijheid moeten koesteren vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid. Misschien bedoelt hij dat wij die gedeelde verantwoordelijkheid hebben kunnen organiseren en kunnen uitbesteden. Dat wij een democratie hebben opgebouwd en een overheid hebben kunnen mandateren. Dat wij een deel van de opvoeding van onze kinderen overdragen aan het onderwijs en onze gezondheid in handen leggen van de gezondheidszorg. Vrijheid is een groot goed, misschien wel het hoogste goed. Dat kan en moet bewaakt worden door er verantwoordelijkheid voor te nemen. Niet door aangifte te doen wegens vrijheidsberoving.

Verantwoordelijkheid uitbesteden staat op gespannen voet met vrijheid, zeker als er twijfel bestaat over de betrouwbaarheid van de overheid. Maar dat neemt niet weg dat er in een samenleving afspraken en regels nodig zijn ter wille van onze veiligheid en leefbaarheid, zoals de verplichting tot het dragen van een mondkapje in risicosituaties of een bouwhelm op een bouwplaats.

“Nog even en we moeten onze naam en ons adres opgeven als we een maaltijd laten bezorgen. In wat voor land leven wij?”

Op Twitter las ik laatst de volgende noodkreet: “Nog even en we moeten onze naam en ons adres opgeven als we een maaltijd laten bezorgen. In wat voor land leven wij?”

Jan Wijbenga
Voorzitter HVFryslân

WAAROM JE BETER EEN HUMANIST KUNT ZIJN DAN DE DOCHTER VAN NAPOLEON

*Landgoed
Valkenstijn*

De dochter van Napoleon en ondergrondse gangen naar Assen zijn volgens de overlevering te vinden op het Landgoed Valkenstijn in Assen-oost. Maar zijn de verhalen waar? Dat hoorden we op zondag 21 juli jl. van de zeer bevolgen voorzitter van de Stichting Landgoed Valkenstijn, Paul Herwig.

Tijdens perfect wandelweer (18-20 graden Celsius en een lekker zonnetje) verzamelden 13 HV'ers zich op het mooie Landgoed Valkenstijn voor een rondleiding. Valkenstijn is een landgoed van bijna 10 hectare met oude bomen, lanen, houtwallen, twee boomgaarden en vier grote weides, een oprijlaan met mooie rode beuken en de waterpartijen (o.a. de gracht om het huis).

Waar ooit een monumentale havezate stond, werden we onder het genot van een kopje koffie en een Drents turfje, welkom geheten door Paul Herwig. Aan het begin van zijn verhaal zei hij dat je maar beter een humanist kunt zijn, omdat het met de naamgevers van het landgoed allemaal niet zo goed verlopen was. Later in het verhaal kwam hij erop terug.

Enthousiast leidde hij ons rond over het prachtige landgoed; de kern van een ooit groter landgoed, Vredeveld geheten, dat rond 1650 werd gesticht gebouwd door Zeino Joachim van Welelde. In het landgoed hebben altijd (welgestelde) lieden gewoond die in dienst waren van de koning, zoals de drost en de gouverneur van Drenthe. Het landgoed kreeg de huidige naam Valkenstijn toen het in 1842 in bezit kwam van Augustinus van Valkenstijn en zijn vrouw Louise Aubry d'Arancey. Louise was rooms katholiek en ze zou een dochter zijn van Napoleon en Augustinus was protestant. Twee geloven op een kussen? De duivel slaapt ertussen. Louise en Augustinus hebben dit geweten. Ze hadden een uitermate treurig huwelijk, zonder nakomelingen.

Toen Louise in 1871 overleed, werd ze in de tuin van het landgoed begraven. Augustinus overleed in 1882 en werd eveneens in het graf bijgezet. De nu nog aanwezige graftombe is de enige particuliere begraafplaats van Assen. Het monument wordt gesierd door een opvallend en ook wel een beetje eng-uitziend gietijzeren grafteken. In dit ornament zit veel symboliek verwerkt rondom de dood. Misschien een weerspiegeling van hun ongelukkige huwelijk?

Augustinus liet het landhuis na zijn dood na aan het Rooms-katholieke

armenbestuur. Het huis werd verhuurd aan de musicus en schilder J.G.H.W. Krans. Toen deze stierf in 1935 stond het pand een tijd leeg tot vlak na WO II. Toen vestigden zich hier enkele dakloze gezinnen maar de gemeente liet het pand in 1958 ontruimen vanwege bouwvalligheid. Er zijn nog wel verschillende restauratieplannen geweest voor het vervallen huis maar die zijn nooit gerealiseerd. Valkenstijn werd afgebroken in 1966. Op de fundamenten van het oude landgoed zijn in 2016 door de vrijwilligers de contouren van het landhuis op- en nagebouwd met muurtjes van stenen.

Naast de prachtige beuken en acacia's is er op het Landgoed nog veel meer te bewonderen:

- twee gevelstenen die bewaard zijn gebleven (afgietsels van de echte stenen die in de tuin staan van het ontvangershuis bij het Drents Museum)
- een kunstwerk (dat open en dicht kan en dat goed tot zijn recht komt in de lente als de narcissen bloeien)
- een houten duiventil (met houten duiven, want de echte duiven vlogen weg)
- een gietijzeren hek bij de Platolaan (dat een echt Rijksmonument is)
- een toegangshek (dat nu opgeknapt wordt door leerlingen van het Drenthe College)
- een speciaal bankje in de boomgaard (Remy's bankje, met een gouden regen, genoemd naar vrijwilliger Remy van Oosterhout. Hij was bioloog en kluisenaar en een zeer gewaardeerde deelnemer van de groengroep van het landgoed)
- een kinderboerderij met buurtschuur
- kinder- en volkstuinten
- een hondenspeeltuin (met echte agility speeltoestellen zodat honden hun wendbaarheid kunnen oefenen)
- een vijver (die overtollig regenwater opvangt van Assen-Oost)
- en sinds kort: een heuse pump-track voor de jeugd (met helaas te veel teer/asfalt)

waar het stichtingsbestuur niet onverdeeld gelukkig mee is)
Het Landgoed Valkenstijn wordt beheerd door de Stichting Landgoed Valkenstijn. Dit is een burgerinitiatief met als doelstelling de cultuurhistorische, ecologische en recreatieve waarden van het landgoed te renoveren, te versterken en te behouden. En dat doen ze met een enthousiaste groep vrijwilligers in samenwerking met de gemeente Assen uitstekend, zodat vele Assenaren kunnen genieten van deze bijzondere plek. Vriend worden van dit bijzondere stuk natuur en historie is een aanrader: <http://www.landgoedvalkenstijn.nl/vrienden-woorden/>

INTERACTIEVE BIJEENKOMST

Humanistisch Verbond Assen e.o.

BILDUNG

12 oktober 2020

“Jezelf vormen is werkelijk iets anders dan gevormd worden, een opleiding genieten. Een opleiding doorlopen we met het doel uiteindelijk iets te kunnen. Als we ons daarentegen ontwikkelen, dan werken we eraan dat we iets worden – we streven ernaar om op een bepaalde manier in de wereld te zijn.”
(Paul Bieri; *Hoe zou het zijn om ontwikkeld te zijn?* 22 augustus 2008).

Keuze voor thema en werkvorm

De titel van ons meerjarenplan luidt *Samen je eigen weg bepalen*; we streven ernaar met elkaar in *dialog* te gaan. Het thema voor de eerste verdiepingbijeenkomst dit seizoen komt tegemoet aan een vraag van onze leden. We willen dit thema in *dialog* met jullie behandelen en kiezen daarvoor een *interactieve werkvorm* welke reeds in de voorbereiding begint.

Bildung als zoekwoord op de website van Human levert veel resultaten waaronder de Socrateslezing van Joep Dohmen in 2016 met Tim Hofman als co-spreker, meerdere interviews met leden van de Bildung Academy en gesprekken van het Filosofisch Kwintet. We hebbende links in een Word document bewaard en daarmee een scala aan gespreksonderwerpen verzameld.

Om de bijeenkomst van 12 oktober voor te bereiden zoeken wij naar leden die met ons de reeds verzamelde artikelen willen lezen en/of filmpjes bekijken, waarna gezamenlijk een keuze wordt gemaakt voor de onderwerpen die we gebruiken in de bijeenkomst.

Urgentie van Bildung

Met twee van de door ons verzamelde artikelen willen we de urgentie van het thema *Bildung* illustreren:

De afgelopen maanden ervaren onze (klein)kinderen dat er een oplossing zal moeten komen voor de door Joep Dohmen in 2016 gesignaleerde opvoedings- en onderwijs crisis waarvoor hij Bildung als oplossing ziet: *“Opvoeders en leerkrachten hebben een ideaal nodig van moderne Bildung: brede vorming waarbij jongeren leren hoe ze hun persoonlijk leven en hun maatschappelijke rol, vorm kunnen geven.”* Hij vroeg zich af hoe het onderwijs beter zou kunnen. Blijven we het efficiencymodel volgen dat streeft naar zo hoog mogelijke cijfers en in zo kort mogelijke tijd uitstromen, of creëren we ruimte voor Bildung, ruimte voor vorming waarin jongeren leren hoe ze hun persoonlijke leven en hun maatschappelijke rol, vorm kunnen geven?

<https://www.human.nl/lees/2016/socrateslezing.html>

Het Manifest *“Onderweg naar het Post-Corona tijdperk”* van het recentelijk opgerichte Break Out Team - een denktank die de effecten van het coronavirus op de samenleving onderzoekt stelt: *“de coronacrisis legt pijnlijk bloot dat het onderwijs is verworden tot een ratrace. (...) Er is weer tijd voor datgene wat belangrijk is in de ontwikkeling en vorming van kinderen en jongeren. En als we tot die essentie komen, leidt dat onherroepelijk tot het maken van andere keuzes in de manier waarop we het onderwijs inrichten. Het betekent dat er ruimte ontstaat om ontwikkelingsgericht te werken.” (...)* *“Nu zijn scholen ingericht op kennisoverdracht en het systeem van controle en beheersing. Als we de focus verleggen naar persoonlijke ontwikkeling en attitudeverandering maken we nieuwe generaties meer wendbaar. Geef les over de mens als onderdeel van de natuur. Zo leren we omgaan met onzekerheden en risico's.”*

www.breakoutteam.nl/manifest

AGENDA *HV Assen e.o.*

Voor zover corona(maatregelen) geen roet in het eten gooi(t)(en), worden door en voor de afdeling Assen e.o. de volgende activiteiten georganiseerd.

Zaterdag 12 september: SEIZOENSOPENING

ZIE, BELEEF EN VERWONDER.

Een bezoek aan het huis van weldadigheid, het museum de Proefkolonie in Frederiksoord.

U heeft de uitnodiging inmiddels al per mail ontvangen, maar voor de laatste-moment-beslissers:

Opgeven bij roeleveld.wim@gmail.com 0599-234497/06-51322851.

Toegang gratis.

Maandag 12 oktober: BILDUNG

"Jezelf vormen is werkelijk iets anders dan gevormd worden, een opleiding genieten. Een opleiding doorlopen we met het doel uiteindelijk iets te kunnen. Als we ons daarentegen ontwikkelen, dan werken we eraan dat we iets worden – we streven ernaar om op een bepaalde manier in de wereld te zijn." (Paul Bieri; *Hoe zou het zijn om ontwikkeld te zijn?* 22 augustus 2008).

We willen dit thema in *dialog* met jullie behandelen en kiezen daarvoor een *interactieve werkvorm* welke reeds in de voorbereiding begint.

Om de bijeenkomst van 12 oktober voor te bereiden zoeken wij naar leden die met ons de reeds verzamelde artikelen willen lezen en/of filmpjes bekijken, waarna gezamenlijk een keuze wordt gemaakt voor de onderwerpen die we gebruiken in de bijeenkomst.

Opgeven bij Marlon Busstra 06-13200785/ stimulans@planet.nl

Woensdag 18 november: KLIMAATADAPTATIE

Deze bijeenkomst was in maart 2020 gepland, maar moest vanwege de corona-maatregelen verschoven worden.

Klimaatadaptatie is het proces waarbij de samenleving zich aanpast aan het veranderende klimaat en de schadelijke gevolgen ervan probeert te beperken.

Allard Roest, onderzoeker klimaatadaptatie aan de Hanzehogeschool Groningen kijkt o.a. naar de manieren waarop overheden, de private sector en burgers samen kunnen werken om klimaatbestendiger te worden en de positieve effecten van ruimtelijke ingrepen te maximaliseren door middel van beleid, belastingen of andere middelen. Hij houdt zich voornamelijk bezig met de stedelijke omgeving. Stedelijke omgevingen

worden gekenmerkt door een hoge dichtheid van niet alleen bebouwd gebied, maar ook van sociaal-economische processen. Deze hoge dichtheid van functies en bebouwing maakt het een complexe omgeving om in te grijpen, want veranderingen in één deel van de stad kunnen onverwachte effecten hebben op het systeem als geheel. Om steden leefbaar en klimaatbestendig te houden zijn aanpassingen in de (openbare en private) ruimte echter wel nodig.

Zondag 20 december: KERSTRITUELEN

In 1990 kwamen we bijeen op ongeveer dezelfde tijd in het jaar, rondom hetzelfde thema.

Het werd een zinvolle en gezellige jaarafsluiting. Daarom geven we hier een vervolg aan; het thema kent zoveel aspecten, dat het nog niet afgedaan is. We hopen u te treffen.

TERUGKERENDE ACTIVITEITEN GEORGANISEERD DOOR DE ACTIVITEITENCOMMISSIE

HUMANISTISCH CAFÉ

Elke 2e dinsdag van de maand bent u van harte welkom in het “Humanistisch Café”. Locatie: Kunstcafé Schurer, 5e etage warenhuis van der Veen, Koopmansplein 16, Assen. Een ongedwongen bijeenkomst in klein verband aan de koffietafel. Gewoon even gezellig bijpraten in een ontspannen sfeer en daarna praten over een actueel onderwerp, u kunt dat zelf inbrengen. Een krantenknipsel bijvoorbeeld kan al aanleiding zijn voor een gesprek. Ook potentiële HV-leden en belangstellenden zijn welkom.

Volgende data:

8 september, 13 oktober, 10 november, 8 december

Tijd: 10:45-12:30 uur

Kosten: De 1^e consumptie wordt aangeboden door het HV Assen, de volgende consumpties zijn voor eigen rekening.

DE 1,5 METER KAN HIER GOED WORDEN GEHANDHAAFD.

ETEN MET GESPREKSSTOF

Deze activiteit zal helaas de komende tijd op een laag pitje gezet moeten worden omdat het meestal niet mogelijk is met een aantal personen in huiselijke kring de 1,5 meter te waarborgen. Mocht iemand toch een mogelijkheid zien om iets te organiseren, dan vernemen we dat graag van u.

WANDELINGEN

Op een aantal zondagen worden wandelingen georganiseerd. Meestal is dat op de laatste zondag van de maand. Aanmelden vooraf is niet verplicht maar wordt wel erg op prijs gesteld. Opgave kan tot uur voor vertrek van de wandeling. Een uur voor de

wandeling controleert de organisator zijn/haar mailbox. Vooral bij twijfel vanwege weersomstandigheden, kunt u zekerheidshalve voor vertrek even mailen of bellen met degene die de wandeling organiseert.

Zondag 27 september Het Grote Zand Hooghalen

Aanvang: 10.30 uur

Vertrekpunt : Parkeerplaats restaurant Het Grote Zand, Hof van Halenweg 2 Hooghalen

Afstand: ongeveer 5 kilometer

Organisatie: Jelte en Fieke Moesker jelteenfieke@hotmail.com 06 51066008

Bijzonderheden: De wandeling gaat door een afwisselend bos-heide-weidegebied en is en is rolstoelvriendelijk. Na afloop koffie in restaurant Het Grote Zand.

Zondag 25 oktober Hunebedroute

Aanvang: 10.30 uur

Vertrekpunt : Buitencentrum Boomkroonpad, Steenhopenweg 4, 9533 PN Drouwen

Afstand: ongeveer 8 kilometer

Organisatie: Wim Roeleveld 0599 234497 06 51322851 roeleveld.wim@gmail.com

Zondag 29 november Kyllotsbos Smilde

Aanvang: 10.30 uur

Vertrekpunt : Parkeerplaats tennisbaan Smilde, Suermondsweg 19, Smilde

Afstand: ongeveer 5 kilometer

Organisatie: Jan Kolkman anjankolkman@gmail.com 0592 413291 06 30888726

De activiteitencommissie:

Wim Roeleveld 0599 234497 06 51322851 roeleveld.wim@gmail.com

Jan Kolkman 0592 413291 anjankolkman@gmail.com

Herkansing KLIMAATADAPTATIE

Herkansing

De avond in maart, met spreker Allard Roest, over het onderwerp 'Klimaatadaptatie' is vanwege de corona-maatregelen

verplaatst naar 18 november.

De locatie is nog niet bekend, maar de datum kunt u alvast noteren.

Klimaatadaptatie

De grootste wereldwijde risico's worden veroorzaakt door milieu- en klimaatproblemen. Dat staat in de 15e editie van het 'Global Risks Report' van het World Economic Forum (WEF). De drie grootste risico's voor de wereld in de komende tien jaar zijn allemaal gebeurtenissen die te maken hebben met milieu en klimaat. Het gaat om de volgende risico's:

1. Extreme weersomstandigheden
2. Overheden en bedrijven die geen effectieve maatregelen toepassen voor klimaatadaptatie en -mitigatie
3. Biodiversiteitsverlies op grote schaal

In het rapport staat dat klimaatverandering harder toeslaat en sneller plaatsvindt dan verwacht. Zoals het er nu uitziet is de wereldwijde temperatuur in 2100 met 3 °C gestegen. Dat is twee keer zoveel als de temperatuurgrens die volgens klimaatexperts nodig is om de meest ernstige gevolgen te voorkomen. Andere gebeurtenissen met grote gevolgen die hoog op de risicoranglijst staan zijn: massavernietigingswapens, watercrises, grootschalige cyberattacks, grote natuurrampen en milieurampen die de mens veroorzaakt. Allard Roest gaat in op het onderzoek dat hij doet naar de noodzaak van aanpassing aan een veranderend klimaat. Welke aanpassingen zijn nodig? Wie zijn er mee bezig? Welke samenwerkingen zijn nodig om succesvol te zijn? Welke kansen en bedreigingen liggen er en welke instrumenten kunnen ingezet worden om de noodzakelijke aanpassingen door te voeren. Hij zal daarbij de focus leggen op de ruimtelijke dimensie van klimaatadaptatie. Immers de effecten van klimaatverandering zijn voor een deel afhankelijk van de regio waar mensen wonen en de mate van klimaatadaptatie hangt daarmee dus ook af van het perspectief en de beleving van klimaatverandering door de mensen die in die ruimte wonen en werken.

Marlon Busstra

Presentatie aspirant bestuurslid HV-afdeling Assen e.o.

In april werd ik - Marlon Busstra - gepolst als toekomstig bestuurslid van het Humanistisch Verbond van de afdeling Assen e.o. Hiervoor wilde ik bedenktijd daar ik, na 7 jaar, net mijn bestuurstaken bij Humanitas Assen had neergelegd. Wel accepteerde ik een tweetal bestuursvergaderingen bij te wonen om een indruk te krijgen van de manier van werken, waarna ik tijdens de fysieke beleidsmiddag eind juni dusdanig betrokken werd, dat ik mij nu als aspirant bestuurslid kan voorstellen in de Schakel, ons ledenblad van de regio Noord.

Het grootste deel van mijn professionele leven bracht ik door in ontwikkelingslanden in Oost- en West-Afrika en in China, waar ik samen met mijn gezin woonde. Met mijn echtgenoot begon ik in Burkina Faso een klein consultancybureau van waaruit wij diensten verleenden aan ontwikkelingsprojecten met een focus op participatieve leer- en planningsprocessen. Centraal in onze aanpak stond het bereiken van *gedeeld begrip* wat betreft projectdoelstellingen en uit te voeren taken, alsmede een *verbeterde samenwerking* tussen de uitvoerende partnerorganisaties en donoren.

Interessante processen die meerdere vakgebieden bestreken en waarvan ik ook zelf veel heb geleerd!

Na ruim 30 jaar kwam ik in 2011 terug naar Nederland waar onze twee dochters inmiddels waren begonnen aan het stichten van een eigen gezin. Al snel vond ik passend vrijwilligerswerk bij Humanitas Assen waarvan ik in 2013 ook bestuurslid werd; sinds 2018 ben ik lid van de landelijke Ledenraad.

Mijn betrokkenheid bij Humanitas bracht mij er toe me te verdiepen in de Humanistische geschiedenis in Nederland waardoor ik ook mijn eigen opvoeding "herontdekte".

Mijn Amsterdamse ouders, overtuigd socialist en atheïst, hadden het vast niet gemakkelijk na hun verhuizing naar Groningen in 1950, waar ik werd grootgebracht. In onze kinderrijke straat in Helpman woonden families van alle gezindten. Slechts enkele kinderen bezochten een openbare school.

Ik ging met één meisje uit de straat naar de Daltonschool waar het *kind centraal staat*, waar *vrijheid van kiezen* en *zelfstandigheid* bevorderd wordt door kinderen dag- en/of weektaken te geven die individueel of in samenwerking worden vervuld. De leerkracht *begeleidt kinderen in hun leerproces*; in mijn herinnering werd er door hen veel met ons gepraat over zeer uiteenlopende zaken.

Als kind was ik mij niet bewust dat deze schoolkeuze van mijn ouders in die tijd en in onze straat wel heel bijzonder was. Net als de opvoeding thuis, waar een rijk gevulde boekenkast tot mijn beschikking stond en in de krantenbak socialistisch getinte kranten, maar ook het NVSH-blad Sextant.

Omdat ik mij een gezinsverzorgster van Humanitas herinner die mijn moeder een maand lang kwam vervangen, weet ik dat mijn ouders lid waren van Humanitas, maar of zij overtuigd Humanist waren weet ik niet en ik kan het ze niet meer vragen.

Wel realiseer ik mij de laatste jaren dat, mede door mijn opvoeding, het Humanistisch gedachtegoed mij past als een jas. De komende jaren wil ik mij graag inzetten om met het bestuur en de leden, het Humanistisch gedachtegoed verder vorm te geven. Samen kunnen wij werken aan een goede en humanistische maatschappij. Wellicht is dit ook in groter Noordelijk verband mogelijk.

Bezoekgroep afdeling Assen en omstreken

In de Afdeling Assen en omstreken zijn er mensen die vanuit het Humanistisch Verbond mensen willen bezoeken die prijs stellen op een bezoek.

Het motief voor een dergelijk bezoek kan velerlei zijn.

Het kan zijn dat u wilt praten over een ingrijpende ervaring of verandering in uw leven of het kan ook zijn dat u graag bezoek wilt omdat u tijdelijk in een ziekenhuis of verpleeghuis bent opgenomen.

Daarnaast kan het ook zijn dat u het op prijs stelt wanneer iemand gewoon bij uw thuis komt om te praten over kwesties die met het leven verbonden zijn, maar het kan ook zijn dat u het op prijs stelt wanneer iemand een kopje koffie of thee komt drinken.

De reden voor een dergelijk bezoek kan dus velerlei zijn.

Het gaat om contact die een mogelijk ontmoeting kan worden.

Mocht u zich hierin herkennen en behoefte voelen aan een dergelijk bezoek, laat u het mij dan weten.

Namens het Bestuur van de Afdeling Assen en omstreken

Ton Koster, telefoon 0592 314450.

Is het tijd voor 'il faut cultiver le jardin et le culture'? ¹

Het Humanistisch Verbond heeft heel veel bereikt sinds de oprichting in 1946? Volgens de website zijn er sùccessen bereikt op de volgende thema's: gelijke behandeling voor 'niet-gelovigen', aanpassing van de grondwet: vrijheid om humanist te zijn, vrijdenkers: nationaal en internationaal, humanistische zorg, onderwijs en burgerschap, euthanasie en voltooid leven, stervenshulp bij voltooid leven, humanisering en emancipatie, humanistische uitvaartbegeleiding. Dit zijn mooie en belangrijke thema's natuurlijk en er is hard voor gestreden, maar ze zijn vooral gericht op vrijheid en op zingeving. Niet verwonderlijk gezien de ontwikkelingen in de samenleving afgelopen decennia. Mijn vraag is of het nu niet tijd wordt voor andere thema's die ons als mens bedreigen in ons bestaan.

*Humanisten gaan er immers van uit dat het aardse leven het enige is dat we hebben. Daarom hechten we bijzonder belang aan de vormgeving en invulling ervan. Inspiratie zoeken we **in de natuur, in cultuur** en in andere mensen. Bewust aandacht besteden aan je leven zien wij als een morele kwaliteit die moed vraagt. We kunnen en mogen van ons bestaan genieten.* ³

Er is denk ik zeker veel inspiratie te vinden in zowel de natuur als in cultuur en dat kan meer benadrukt worden door het HV.

Allereerst over inspiratie in de **natuur**: *Il faut cultiver notre jardin*

De klimaatverandering die we allemaal ervaren moet ons toch aan het denken zetten? Hevige regenbuien die als moesson op ons neerkletteren en die straten en huizen laten overstromen, de CO2-reductie die ons allemaal treft en ons nu 100 km laat rijden op de snelwegen, de landbouwgiften die tot middenin natuurgebieden zijn gevonden..... daar wordt toch geen mens vrolijk van? Gelukkig zijn er organisaties zoals Urgenda : de organisatie voor innovatie en duurzaamheid die Nederland samen met bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties en particulieren sneller duurzaam wil maken. Urgenda geeft aan dat er naast diverse visies, actieplannen en (technische) innovaties óók een andere mentaliteit moet komen waarbij andere waarden voorop gezet worden, waarbij mensen zelf aan de slag gaan en samen onze leefwereld vormgeven. Een leefbare aarde en een nieuwe economie, waarin welzijn belangrijker is dan welvaart. Een

1 Vrij vertaald uit Voltaire, Candide

2 <https://www.humanistischverbond.nl/watwedoeten/onze-succesen/>

3 <https://www.humanistischverbond.nl/persoonlijk-humanisme/>

4 <https://www.urgenda.nl/visie/over-onze-visies/>

economie waar we een rijkere invulling weten te geven aan 'groei' dan louter een plat 'steeds meer'. Waar we telkens een waarachtig antwoord proberen te geven op de vraag waar het ons nu uiteindelijk om gaat.

En daar kan het HV toch een rol van betekenis in gaan spelen, omdat er afgelopen decennia juist door het HV al veel is nagedacht over het mens zijn, over normen en waarden, over mentaliteit, over zingeving in ons leven.

Ik ben nu bezig met het boek van Sue Stuart-Smith, *Tuinieren voor de geest. Hoe we gelukkiger worden van zaaien, wieden en snoeien*.⁵ Misschien valt daar inspiratie uit te halen.

Net zoals onze tuin, is ook **cultuur** een inspiratiebron voor veel mensen. Dus ook: *Il faut cultiver notre culture?*

We zitten nu middenin een crisis waarbij de overheid enorme noodpakketten regelt voor grote bedrijven en MKB om de economie overeind te houden. De vraag die mij gedurende de corona-crisis bezighield was: *“Waarom 2 tot 4 miljard euro naar KLM en slechts 300 miljoen naar de hele cultuursector in Nederland”?*

Deze vraag werd beantwoord tijdens een uitzending van Buitenhof van 31 mei jl., waarin Tjeenk Willink zijn visie gaf op de economisering van de samenleving.⁶

De stelling die hij noemde was van Albert Einstein: *“Het probleem kan je niet oplossen door de denkwijze die het heeft veroorzaakt”*. Decennia van neoliberal kapitalistisch overheidsbeleid zorgen ervoor dat het een natuurlijke impuls van de overheid is om ondernemers te steunen. Maar volgens Tjeenk Willink moet het anders en zou de overheid juist de volgende maatregelen moeten nemen:

1. een nieuw economisch structuurbeleid formuleren
2. een groter evenwicht garanderen tussen de lusten en de lasten
3. tegenwicht bieden tegen de economisering van de samenleving.

Een van die tegenwichten is juist cultuur. Tjeenk Willink citeerde ook Asin Nasr: *“Gezondheid, onderwijs en cultuur zijn de fundamenten van ons leven en niet de ornamenten”*.

Als cultuur inderdaad een fundament is van ons leven, dan wordt het ook tijd dat onze overheid zich dat realiseert en dat men de crisismaatregelen omdraait: meer geld naar de cultuursector en minder geld naar grote bedrijven. Het HV kan zich veel meer actief roeren in dit debat door specifiek dit thema op de politieke en maatschappelijke agenda's te krijgen.

Het HV kan ons allen helpen om concrete invulling te geven aan de mooie woorden op de website:

⁵ Stuart-Smith, S. (2020). *Tuinieren voor de geest*. De Bezige Bij. Amsterdam.

⁶ Tjeenk Willink, in een uitzending van het Buitenhof, d.d. zondag 31 mei 2020

“(Humanisten).....Zij leiden een betekenisvol en integer leven op basis van gezond verstand en menswaardigheid. Zij zetten welzijn en geluk van iedereen centraal bij ethische beslissingen. Zij geloven in de wetenschap en in vergaarde kennis, en durven te twijfelen aan hun eigen ideeën en die van anderen. Kunst, literatuur, natuur en de mens zijn een bron van inspiratie. Zij geloven in de kracht van de mens, en hebben eerbied voor de mens als bijzonder deel van de natuur”. 7

Ik ben benieuwd hoe andere HV'ers hier tegenaan kijken. Hebben wij voldoende potentie om vanuit het levensbeschouwelijke karakter van het HV bij te dragen aan het (lokale) debat over de toekomst van natuur en cultuur? Of is het iets waar het HV zich niet mee bezig zou moeten houden?

Mochten er in de regio Assen voldoende geïnteresseerden zijn, dan kunnen we het wellicht eens met elkaar over dit thema hebben.

Reacties zijn welkom: 2015marriem@gmail.com

Margreet Riemersma

7 <https://www.humanistischverbond.nl/humanisme/wat-is-humanisme/>

ALS IK HET LEVEN OVER MOCHT DOEN

Bronnie Ware

Boekentip

Dit boek heeft heel wat belangstelling gehad, toen het verscheen in 2012. Toen had ik geen zin om het te lezen (352 blz.), maar als je de titel met enige regelmaat weer onder ogen krijgt, is dat vast niet voor niets.

Bij dit boek wilde het me maar niet lukken om een goed lopend verhaal te schrijven over het onderwerp. Toch staan er genoeg waardevolle uitspraken in. Daarom heb ik er voor gekozen om die dan maar "los" te vermelden.

De schrijfster, die werkzaam is in de palliatieve thuiszorg, beschrijft haar ervaringen met mensen, die in de laatste fase van hun leven tot diepere inzichten komen. Ze voelt zich een boodschapper; ze geeft door wat een ander, die op sterven ligt, heeft verteld. In die verhalen ontdekte ze een aantal punten die steeds terugkeerden. De Engelse titel is m.i. beter gekozen dan de Nederlandse: The top five regrets of the dying: De spijt-top-vijf van stervenden. Er zit vaak een grote overlap in de verhalen, wat herhalingen betekent. Daardoor krijg je af en toe te veel wijsheden en adviezen op je bord. In die zin had het boek wel minder pagina's mogen tellen. Het boek is in eenvoudige taal geschreven; het lukt de schrijfster een serieus onderwerp niet te zwaar te brengen.

De spijt-top-vijf luidt:

1. Had ik maar de moed gehad om een leven te leiden waarin ik trouw was aan mezelf, in plaats van te voldoen aan de verwachtingen van anderen.
2. Had ik maar wat minder hard gewerkt.
3. Had ik maar de moed gehad om mijn gevoelens te uiten.
4. Was ik mijn vrienden maar niet uit het oog verloren.
5. Had ik mezelf maar wat meer geluk gegund.

Citaten:

- Ik leidde het leven dat voor iemand anders bestemd was en dat werkte gewoon niet.
- Helaas kun je iets soms al lang weten, maar ben je er nog niet klaar voor om actie te ondernemen en er iets mee te doen.
- Je krijgt kracht, vergeving, compassie, ruimhartigheid en andere lessen aangereikt door de omstandigheden.
- Het gaat om leven en durven, niet te denken in belemmeringen en niet te blijven proberen zélf af te dwingen wat er op je pad zal komen.
- Uiteindelijk is het gros van waar mensen energie in steken op de lange duur vaak totaal irrelevant. Maak je geen zorgen over de kleine dingen van het leven.
- Een goed mens zijn is al meer dan genoeg in het leven. Je bent goed genoeg zoals je nu bent. Je hoeft niets te bewijzen. Je hoeft niets te doen of te hebben om nog een beter mens te worden dan je al bent.
- Mensen zijn vaak zo hard voor zichzelf en dat is zonde en onnodig.

- Werk niet te hard. Denk aan de juiste balans tussen werk en privé. Zorg dat je leven niet uitsluitend om werk draait.
- Baseer je eigenwaarde niet op wat je bezit, maar op wie je werkelijk bent.
- Waar het echt om draait? Tijd doorbrengen met mensen die je dierbaar zijn, dingen doen die je zelf echt leuk vindt en de balans daartussen.
- Vriendschappen zijn onontbeerlijk voor je eigen geluk en zelfacceptatie. Het gaat erom geaccepteerd te worden om wie je bent, zonder te hoeven voldoen aan de verwachtingen van een ander.
- Een gelukkig leven is een eenvoudig leven.
- Ziek zijn is de snelste manier waarop iemand gedwongen wordt om los te komen van zijn ego.
- Het is niet gemakkelijk te moeten toegeven dat je het niet meer alleen redt.
- Iedereen heeft redenen genoeg om medelijden met zichzelf te hebben. Ieder van ons heeft geleden. Maar het leven is je niets verschuldigd. Je bent alleen jezelf iets verschuldigd, namelijk om het beste te maken van het leven dat je hebt, van de tijd die je nog rest, en om dankbaar in het leven te staan.
- Je kunt je richten op wat er mis is en hoe zwaar je het hebt, maar je kunt ook proberen je zegeningen van elke dag te tellen en zoveel mogelijk blij te zijn in het hier en nu.

Eigenlijk zouden jonge mensen dit boek moeten lezen om te voorkomen dat zij dezelfde “fouten” maken. Zelf denk ik dat de genoemde punten ook een leerproces zijn. Je kunt die inzichten nog niet allemaal hebben als je jong bent. Daar heb je levenservaring voor nodig en dat leerproces stopt nooit. Ik heb me nog al eens druk gemaakt over hoe het hoort en wat een ander wel zou kunnen denken... De laatste jaren denk ik steeds vaker: “Doe wat je wilt, de mensen kletsen toch.” Veranderen gaat niet zonder slag of stoot. Dat kost tijd en energie!

De auteur zegt:

“Zodra je je eigen sterfelijkheid werkelijk onder ogen durft te zien, voor het daadwerkelijk zo ver is, stel je je prioriteiten bij, ruim voordat het te laat is. Dat geeft je de kans om energie te steken in zaken die er werkelijk toe doen. Als je eenmaal erkent, dat je tijd hier op aarde beperkt is -zonder te weten of het een kwestie is van jaren, weken of uren- word je minder door je ego gedreven of door wat anderen misschien wel van je vinden. Dan laat je je leiden door wat je hart je werkelijk ingeeft. De erkenning van je eigen onvermijdelijke dood biedt je de kans om de tijd die je hier nog gegund is, met een voldaner gevoel door het leven te gaan.” (blz. 36).

Ik eindig dit verhaal met de uitspraak die ik het mooiste vind:
 “Zorg ervoor dat je vrede hebt met de dood, voordat je sterft.”

Etty de Boer

BESTUREN

Afdelings

FRYSLÂN

Jan Wijbenga, voorzitter@hvfryslan.nl
Marjoleine Beers, secretaris en ledenadministratie
secretariaat@hvfryslan.nl, 06 5311 2732
Bart van 't Veer, penningmeester@hvfryslan.nl
Roeleke Naber, lid
vacant: vrijwilligerscoördinatie

ASSEN e.o.

Henk van der Zijden, voorzitter, 0592 20 33 12 / 06 23 60 91 01
henkvanderzijden@outlook.com
Fieneke Stronkhorst, secretaris
0592 34 27 20 / 06 21 36 32 23 secr.hvassen@gmail.com
Henk Marrink, penningmeester, vice-voorzitter
0599-35 35 69 / 06-2257 6511 penn.hvassen@gmail.com
Agnes Swierstra, bestuurslid, 0592 85 32 21 / 06 28 80 16 80
agnes@swierstra.net
Marlon Busstra, aspirant-bestuurslid, 06 1320 0785
stimulans@planet.nl

GRONINGEN

Marijke van de Hel, voorzitter
Schuitendiep 29, 9711 RA Groningen
marijkevandeheel@gmail.com 050 549 2796
Ieke Verveld, secretaris
secr.hvgron@gmail.com 050 850 3655 06 10264135
Willem Waard, penningmeester
penningm.hvgron@gmail.com
Lenie Kootstra, lid, Leniekootstra@gmail.com
Martijn van Loon, lid, vanloonmac@gmail.com
Ivo Hengst, jong hv: ivo_hengst@hotmail.com

Ledencontact Fryslân

Zuid West

Jac. Konig, 06 5317 2732,
postcodes 8441-8899

Zuid Oost

Sake van der Kloet 0512 342996 /
0650643629 sake@litsriverranch.com
postcodes 8391-8434 en 9109-9296

Humanistische uitvaartbegeleiding

0900-9005030 Groningen
0900-3302020 Drenthe
0517 417799 Coördinatie Fryslân

Activiteitencommissie Assen

e-mail: hvassen-activiteiten@outlook.com
Contactpersonen:
Jan Kolkman 0592 413291
Wim Roeleveld 06-51322851

Humanistische geestelijke begeleiding

Het leven vormgeven is niet altijd eenvoudig. Humanistische geestelijke begeleiders helpen - met gesprekken, advies en ondersteuning - om evenwicht te vinden als het even moeilijk gaat. Humanistisch geestelijk verzorgers werken bij defensie, justitie, in de zorg of zijn vrijgevestigd. Vrijgevestigde geestelijk verzorgers kunnen ook helpen vorm te geven aan een humanistische relatieviering.

Humanistische Uitvaartbegeleiding

Nabestaanden vinden het moeilijk een toespraak te schrijven of uit te spreken. Een humanistische uitvaartbegeleider helpt u daarbij. Mogelijkheden zijn een gesprek-bij-leven en een gesprek met nabestaanden. Een humanistische uitvaartbegeleider heeft een speciale opleiding gevolgd en biedt hulp op basis van kennis en ervaring. De begeleider is humanist en heeft oog voor de waardigheid en eigenheid van elk mens en begrip voor de kronkelwegen van het leven. Er is een speciale website waar u alle informatie vindt: www.humanistischeuitvaart.nl Telefoonnummers van plaatselijke contactpersonen vindt u achter in de Schakel.

Een executeur testamentair van het Steunfonds Humanisme?

Wat moet er gebeuren als ik er niet meer ben? Het is misschien niet plezierig, maar wel goed om er eens bij stil te staan. Want wie regelt uw uitvaart? Wie zorgt ervoor dat de wensen uit uw testament worden uitgevoerd en handelt allerlei praktische zaken af? Als er in uw omgeving niet direct iemand is om dit voor u te regelen, kunt u het Steunfonds Humanisme als executeur inschakelen. De medewerkers regelen uw zaken met respect, zorg en oog voor detail.

REGIO NOORD

Humanistische contacten

voor een landelijk overzicht van humanistische organisaties: zie www.human.nl

Humanistisch Vormingsonderwijs HVO

HVO Primair- Org. voor docenten HVO en
Levensbeschouwing in het openbaar
basisonderwijs Linda Kuper,
Regiobegeleider Friesland
Mobiel: 06 28053041
bgg: 030-7604812
Mail: l.kuper@hvo.nl
Internet: www.hvoprimair.nl

Filosofiewerkgroep Fryslân

Ron Muijzer, Raard, 0519 22 20 22
ron@muijzer.nl

Humanistisch geestelijk raadslieden

Myriam van der Vorst, 0513 685 739
Tjongerschans Ziekenhuis Heerenveen

Jan Sipma 06 8320 7732
Meriant

Marcelle Mulder, 0515 570870
Zorggroep Tellens
Agaath Heijboer, 050 3613884 of 3612030
a.a.heijboer@umcg.nl

NNCZ/Jannes van der Sleedenhuis
Hoogeveen
Bas van der Sijde, contact: 0528-266944
Nannie Bos

Humanistische geestelijke verzorging bij Justitie

Dr. S van Mesdagkliniek, Groningen
Jeannette van der Meijde, 050 5221221

Penitentiaire inrichting Ter Apel
Wietske Cuperus

Eva Boer, PI Veenhuizen,
locatie Esserheem 08807 37123
locatie Norgershaven 08807 36885/36882

GGZ Friesland, locatie Franeker

Wietske Cuperus, geestelijk verzorger
aanwezig: di, do, vrij 06 83 263 099
wietske.cuperus@ggzfriesland.nl

Vrij gevestigde Humanistische Raadslieden

Mirabelle A. Schaub-de Jong
050-5252253 / 0620732179

Jan Sipma
06 2099 1738

Stichting Abraham Vellinga

Piet Postma secr. Murnserdyk 13-15,
8573 WN Mirns piet@pjpostma.nl
N158 RBRB 0706 5789 02

Bijlenga Stichting

Jan Dijkstra jan.dijkstra.mz@gmail.com
Marjoleine Beers secretariaat@hvfryslan.nl

Humanitas Assen

Brunelstraat 77, 9404 KB Assen
0592 311 121 assen@humanitas.nl

Humanitas Groningen

A-kerkhof 22 ZZ, 9711 JB Groningen
050 3120633 info.noord@humanitas.nl

Humanitas De Stellingwerven

Secr. Hieke Scheletens, Laak 48, 8431 MZ
Oosterwolde, jaapscheltens@hethnet.nl
DeStellingwerven@humanitas.nl
penningmeester: Rikus Hermelink

Humanitas Leeuwarden

leeuwarden@humanitas.nl

Humanitas NO-Friesland

no.friesland@humanitas.nl

Humanitas NW-Friesland

nw-friesland@humanitas.nl

De Fryske Marren (DFM)

defriesemerem@humanitas.nl

Humanitas Smallerland/Opsterland

smallerland-opsterland@humanitas.nl

Humanitas ZW Friesland

zw-friesland@humanitas.nl
Hennie Boschma-Feenstra scr.
0515-575138

Humanitas Heerenveen

heerenveen@humanitas.nl

3	Agenda
4	Wandelen in Groningen
6	Van hestuur Groningen
10	ALV Groningen
11	Thuis op Zuid
14	Humanitas
17	Onder eigen regie boek
19	Boek gezocht! Bibl. GR
20	Zondagmiddagen in Groningen
22	Eten met gespreksstof GR
23	ALV Fryslân
24	IM Wil Boelema
27	Afscheid bestuurslid FRL
	Vacature bestuurslid
29	René Gude digitaal
30	Elektronische Schakel?
32	Jaargang 29 Filosofie v.e.BP
34	Filosofiecafé Fryslân
37	Waarden en vereniging RM
39	Verantwoordelijkheidsvakantie JW
41	Waarom je beter een humanist...MR
43	Bildung, interactieve bijeenkomst
45	Agenda HV Assen e.o.
48	Klimaatadaptatie
49	Asp. bestuurslid Marlon Busstra
50	Bezoekgroep Assen e.o.
51	Is het tijd voor 'il faut... MR
54	Als ik het leven over mocht doen boekentip
56	Adressen

INHOUD